

การเข้าถึงสิทธิด้านสุขภาพกลุ่มแรงงานข้ามชาติ (Right to Health of Migrant Workers)

๑. นิยามและกรอบคิด

๑.๑ แรงงานข้ามชาติ

แรงงานข้ามชาติ (migrant workers) หมายถึง ผู้ไม่มีสัญชาติไทยที่อยู่ระหว่างหางานหรือกำลังทำงานในประเทศไทย หรือเคยหางานหรือเคยทำงานแต่ไม่สามารถทำงานต่อได้และยังอาศัยอยู่ในประเทศไทย^{๑,๒,๓} โดยรวมถึงผู้ติดตามแรงงานข้ามชาติด้วย

ผู้ติดตามแรงงานข้ามชาติ (migrant dependents) หมายถึง ผู้ไม่มีสัญชาติไทยที่อยู่ในภาวะพึ่งพิงแรงงานข้ามชาติในกรณีของการย้ายถิ่น คู่สมรสและบุตรที่มีอายุไม่เกินสิบแปดปีถือว่าเป็นผู้ติดตาม โดยรวมถึงคู่สมรสโดยพฤตินัยและผู้ที่อยู่ในภาวะพึ่งพิง

สมาชิกครอบครัวแรงงานข้ามชาติ (members of migrant workers families) หมายถึง คู่สมรสโดยนิตินัยหรือพฤตินัยของแรงงานข้ามชาติ รวมไปถึงลูกที่อยู่ในภาวะพึ่งพิง และผู้ที่อยู่ในภาวะพึ่งพิงที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นสมาชิกครอบครัวของแรงงานข้ามชาติผ่านทางกฎหมายหรือตามข้อตกลงระหว่างประเทศ

แรงงานข้ามชาติมีเอกสาร (documented migrants) หมายถึง แรงงานข้ามชาติหรือสมาชิกครอบครัวแรงงานข้ามชาติที่ได้รับอนุญาตให้เข้าเมือง พักอาศัย และเข้าร่วมกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ตามกฎหมายหรือข้อตกลงระหว่างประเทศที่ประเทศไทยเป็นรัฐภาคี^๔

^๑ องค์การระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐาน (IOM) แบ่งแรงงานข้ามชาติเป็น (หนึ่ง) แรงงานย้ายถิ่น (Labor migrants) หมายถึง กลุ่มที่ย้ายถิ่นเนื่องจากวัตถุประสงค์ในการจ้างงาน (สอง) แรงงานเศรษฐกิจ (Economic migrant) หมายถึง กลุ่มที่เข้าประเทศเพื่อประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น นักลงทุน นักธุรกิจที่เดินทางเข้ามาเจรจาธุรกิจ

^๒ องค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) นิยามว่า แรงงานข้ามชาติ (Migrant workers) หมายถึง ผู้ที่ย้ายถิ่นจากประเทศหนึ่งไปยังประเทศหนึ่งด้วยเหตุแห่งการถูกจ้างงานมากกว่าเหตุผลส่วนตัว รวมไปถึงผู้ที่ได้รับการยอมรับให้มีสถานะเป็นแรงงานข้ามชาติอย่างเป็นทางการโดยรัฐ

^๓ องค์การสหประชาชาติ (UN) นิยามผ่านอนุสัญญาคุ้มครองสิทธิแรงงานข้ามชาติและสมาชิกครอบครัวว่า แรงงานข้ามชาติหมายถึง ผู้กำลังหางาน ทำงาน หรือเคยทำงานในประเทศที่เขาหรือเธอไม่ใช่พลเมือง

^๔ นิยามตามมาตรา ๕ ในอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิแรงงานข้ามชาติและสมาชิกในครอบครัว

ค.ศ. ๑๙๙๐ (International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families - ICRMW)

แรงงานข้ามชาติไม่มีเอกสาร (undocumented migrants) หมายถึง แรงงานข้ามชาติที่ไม่สามารถดำเนินการตามกฎหมายที่กำหนดโดยประเทศไทย ในกระบวนการเข้าเมือง พักอาศัย หรือดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ^๕

แรงงานข้ามชาติไม่ถูกระเบียบ (irregular migrant) หมายถึง แรงงานข้ามชาติที่ไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าเมือง ผ่าฝืนกฎหมายเข้าเมือง หรือวีซ่าหมดอายุ ไม่มีสถานะทางกฎหมายในการเข้าเมือง รวมไปถึงผู้เข้าเมืองถูกต้องตามกฎหมายแต่อยู่เกินระยะเวลาที่ได้รับอนุญาตหรือทำงานโดยไม่ได้รับอนุญาต^๖

ผู้ลี้ภัย (Refugees) หมายถึง บุคคลที่จำเป็นต้องทิ้งประเทศบ้านเกิดของตนเอง เนื่องจากความหวาดกลัวการถูกประหัตประหารหรือได้รับการคุกคามต่อชีวิตเนื่องจากสาเหตุข้อหนึ่งข้อใด เช่น เชื้อชาติ ศาสนา สัญชาติ เพศสภาพ สมาชิกภาพในกลุ่มทางสังคม หรือสมาชิกภาพในกลุ่มความคิดทางการเมือง โดยได้รับการรับรองสถานะผู้ลี้ภัยจากสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยสหประชาชาติ

ผู้แสวงหาการลี้ภัย (Asylum seekers) หมายถึง บุคคลที่จำเป็นต้องทิ้งประเทศบ้านเกิดของตนเอง เนื่องจากความหวาดกลัวการถูกประหัตประหารหรือได้รับการคุกคามต่อชีวิตเนื่องจากสาเหตุข้อหนึ่งข้อใด เช่น เชื้อชาติ ศาสนา สัญชาติ เพศสภาพ สมาชิกภาพในกลุ่มทางสังคม หรือสมาชิกภาพในกลุ่มความคิดทางการเมือง และอยู่ระหว่างการขอรับการรับรองสถานะผู้ลี้ภัยจากสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยสหประชาชาติ

คนต่างด้าว หมายถึง บุคคลธรรมดาซึ่งไม่มีสัญชาติไทย ตามที่ระบุไว้ในพระราชกำหนดบริหารจัดการการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. ๒๕๖๐ มีข้อยกเว้นว่าไม่ครอบคลุมผู้มีสิทธิทางการเมือง บุคลากรขององค์กรระหว่างประเทศ คนรับใช้ที่เป็นผู้ติดตามของผู้คนเหล่านั้น ผู้เข้ามาด้วยวัตถุประสงค์เพื่อประชุมสัมมนา หรือเหตุผลด้านธุรกิจและการลงทุน

กลุ่มเปราะบาง (vulnerable group) หมายถึง กลุ่มคนในสังคมที่มีความเสี่ยงสูง ต่อการถูกเลือกปฏิบัติ ถูกระทำรุนแรง ในภัยพิบัติทางสิ่งแวดล้อมหรือปัญหาทางเศรษฐกิจ มากกว่ากลุ่มอื่นในสังคม รวมทั้งกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูงในช่วงที่มีความขัดแย้งหรือภาวะวิกฤต เช่น ผู้หญิง เด็ก ผู้สูงอายุ คนพิการ กลุ่มชาติพันธุ์ หรือแรงงานข้ามชาติ

ปัจจัยสังคมกำหนดสุขภาพ (social determinant of health) หมายถึง ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมที่ส่งผลให้กลุ่มประชากรต่างๆ มีสถานะทางสุขภาพต่างกัน โดยองค์การอนามัยโลกชี้ว่าเป็นสภาพเงื่อนไขของบุคคลตั้งแต่การเกิด เติบโต ใช้ชีวิต ทำงาน และร่วงโรยไปตามวัย

^๕ อ้างแล้ว ด้านบน

^๖ นิยามตาม Glossary on Migration โดยองค์การระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐาน (IOM)

๑.๒ สิทธิด้านสุขภาพ (Right to Health)

คำว่า สิทธิด้านสุขภาพ ปรากฏขึ้นครั้งแรกในธรรมนูญขององค์การอนามัยโลก ค.ศ. ๑๙๔๖ โดยหมายถึง “การบรรลุซึ่งมาตรฐานสูงสุดเท่าที่เป็นไปได้ของสุขภาพ”^๑

โดยสิทธิด้านสุขภาพนี้ได้รับการรับรองว่าเป็นสิทธิมนุษยชน ตามข้อ ๕ ของปฏิญญาสากลสิทธิมนุษยชน ค.ศ. ๑๙๔๘ ที่ยืนยันว่า “ทุกคนมีสิทธิในมาตรฐานการดำรงชีวิตที่เพียงพอสำหรับสุขภาพและสุขภาวะของตนเอง และครอบครัว ประกอบด้วยอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และบริการทางสังคมที่จำเป็น”^๒

และเป็นหนึ่งในสิทธิอื่นที่ระบุไว้ในอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติ ค.ศ. ๑๙๖๕ ซึ่ง “ห้ามและจัดการเลือกปฏิบัติทุกรูปแบบ และรับรองสิทธิให้กับทุกคนโดยไม่เลือกเชื้อชาติ สีผิว หรือแหล่งกำเนิดชาติหรือเผ่าพันธุ์ ให้มีความเสมอภาคในทางกฎหมาย”^๓

องค์การสหประชาชาติระบุสิทธิด้านสุขภาพไว้ชัดเจนขึ้นในข้อ ๑๒ ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights – ICESCR) ว่า

“ข้อ ๑๒

๑. ภาควิทยาศาสตร์ รับรองสิทธิของทุกคนที่จะมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตตามมาตรฐานสูงสุดเท่าที่เป็นไปได้
๒. ขั้นตอนการดำเนินการโดยภาควิทยาศาสตร์ เพื่อบรรลุผลให้สิทธินี้เกิดขึ้นจริงอย่างสมบูรณ์จะต้องรวมถึง สิ่งที่เป็นจำเป็นสำหรับ:

- การลดอัตราการเกิดโรคภัยไข้เจ็บและการตายของทารก และเพื่อพัฒนาการของเด็กอย่างสุขภาพดี
- การพัฒนาสุขลักษณะทางสิ่งแวดล้อมและที่ทำงานในทุกด้าน
- การป้องกัน รักษา และควบคุมโรคระบาด โรคประจำถิ่น โรคจากการประกอบอาชีพ และโรคอื่น ๆ
- การสร้างสภาวะที่รับประกันบริการทางการแพทย์และการดูแลสุขภาพทั้งหมดแก่ทุกคนในเหตุการณ์ที่มีความเจ็บป่วย”^๔

นั่นคือ ข้อแรกระบุให้รัฐที่เป็นภาคีอนุสัญญามีหน้าที่จัดให้ทุกคนมีสุขภาพตามมาตรฐานสูงสุดเท่าที่เป็นไปได้ตามฐานานุรูปของประเทศ โดยข้อสองยกตัวอย่างการดำเนินการให้เกิดสิทธิด้านสุขภาพผ่านปฏิบัติการปัจจัยสังคมกำหนดสุขภาพ ซึ่งปรากฏต่อมาในข้อวินิจฉัยทั่วไป ฉบับที่ ๑๔ ว่า “สิทธิในสุขภาพเป็นสิทธิครอบคลุมไม่เพียงแต่บริการสุขภาพที่เหมาะสมสอดคล้อง หากยังเน้น ปัจจัยสังคมกำหนดสุขภาพ เป็นต้นว่า การเข้าถึงน้ำดื่มปลอดภัยและสุขอนามัยที่เพียงพอ สภาพแวดล้อมในการทำงานและประกอบอาชีพที่ถูกต้องสุขภาวะ และการเข้าถึงการศึกษาและข้อมูลสุขภาพ นอกจากนี้ ปัจจัยที่สำคัญอีกประการคือ การมีส่วนร่วมของประชากรในการตัดสินใจเกี่ยวกับสุขภาพ ทั้งในระดับชุมชน ชาติ และโลก”^๕

นอกจากนี้ ยังระบุเพิ่มเติมว่า “รัฐภาคีมีหน้าที่เคารพลีสิทธิในสุขภาพ ดังเช่น การละเว้นจากการปฏิเสธหรือจำกัดการเข้าถึงที่เท่าเทียมสำหรับทุกคน รวมไปถึงผู้ต้องขัง ชนกลุ่มน้อย ผู้ลี้ภัย ผู้อพยพผิดกฎหมาย เพื่อให้บริการสุขภาพเพื่อป้องกัน บำบัดรักษา บรรเทาทุกข์ การละเว้นจากการบังคับใช้การเลือกปฏิบัติเป็นนโยบายรัฐ และละเว้นจากการเลือกปฏิบัติเกี่ยวกับสถานภาพและความต้องการด้านสุขภาพของผู้หญิง”

กล่าวโดยสรุป สิทธิด้านสุขภาพ หมายถึง การบรรลุผลลัพธ์ทางสุขภาพตามมาตรฐานสูงสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยรัฐไทยในฐานะภาคีกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ มีหน้าที่จัดให้ทุกคนบรรลุผลลัพธ์ทางสุขภาพตามมาตรฐานสูงสุดเท่าที่เป็นไปได้ (สิทธิด้านสุขภาพ) ตามฐานานุกรมของประเทศ โดยดำเนินการผ่านปฏิบัติการ **ปัจจัยสังคมกำหนดสุขภาพ** และประกอบด้วย **การมีส่วนร่วม**ของประชากรในการตัดสินใจนโยบายสุขภาพ

แม้ว่าพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ จะได้ระบุเกี่ยวกับสิทธิด้านสุขภาพ (Rights in respect of Health) ไว้ในหมวดที่ ๑ โดยเฉพาะมาตรา ๕ และ ๖ ว่า

“มาตรา ๕ บุคคลมีสิทธิในการดำรงชีวิตในสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ”

“มาตรา ๖ สุขภาพของหญิงในด้านสุขภาพทางเพศและสุขภาพของระบบเจริญพันธุ์ ซึ่งมีความจำเพาะซับซ้อน และมีอิทธิพลต่อสุขภาพหญิงตลอดช่วงชีวิต ต้องได้รับการสร้างเสริม และคุ้มครองอย่างสอดคล้องและเหมาะสม

สุขภาพของเด็ก คนพิการ คนสูงอายุ คนด้อยโอกาสในสังคมและกลุ่มคนต่าง ๆ ที่มีความจำเพาะในเรื่องสุขภาพต้องได้รับการสร้างเสริมและคุ้มครองอย่างสอดคล้องและเหมาะสมด้วย”

แต่ก็ได้ปรากฏนิยามของสิทธิด้านสุขภาพในพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ อย่างชัดเจน จนกระทั่งมีการขยายความผ่าน **ธรรมนูญว่าด้วยระบบสุขภาพแห่งชาติ** ซึ่งเป็นเครื่องมือภายใต้พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ ที่ใช้เป็นกรอบและแนวทางในการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และการดำเนินงานด้านสุขภาพของประเทศ ในส่วนของนิยามศัพท์ ว่าสิทธิด้านสุขภาพ หมายถึง

“สิทธิขั้นพื้นฐานด้านสุขภาพที่บุคคลพึงได้รับด้วยมาตรฐานที่สูงที่สุด เท่าที่จะเป็นไปได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมทางเศรษฐกิจและสังคม โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ ต่อบุคคลและไม่มีแบ่งแยกไม่ว่าจะเป็นกรณีใด ๆ สิทธิด้านสุขภาพครอบคลุมทั้งการรับบริการ สาธารณสุข และปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลต่อสุขภาพ เช่น การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพ การมีน้ำดื่ม และอาหารสะอาดเพียงพอ การมีที่อยู่อาศัย สิทธิด้านสุขภาพจึงสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสิทธิมนุษยชน อื่นๆ เช่น สิทธิในเรื่องอาหาร ที่อยู่อาศัย การทำงาน การศึกษา การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การมีส่วนร่วม และการไม่แบ่งแยกด้วย (องค์การอนามัยโลก)”

ทั้งยังระบุในสาระหมวด ๔.๑ สิทธิและหน้าที่ด้านสุขภาพว่า

“๑. บุคคลพึงได้รับสิทธิด้านสุขภาพที่จำเป็นตามหลักสิทธิมนุษยชน โดยเป้าหมายของสิทธิด้านสุขภาพ คือ บุคคลทุกคนมีสุขภาพะ ซึ่งไม่จำกัดเฉพาะการเข้าถึงบริการสาธารณสุขเท่านั้น แต่ครอบคลุมถึงปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลต่อสุขภาพด้วย โดยรัฐมีหน้าที่จัดสวัสดิการ สร้างสภาวะหรือเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยให้เกิดผลสำเร็จ ตามเป้าหมายให้

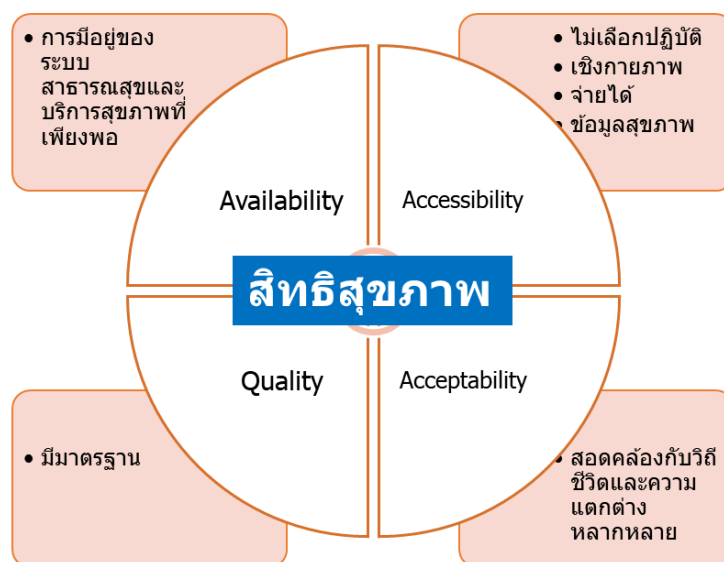
ครอบคลุมและทั่วถึง คำนึงถึง กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและความสอดคล้องกับบริบทด้านต่าง ๆ ของสังคม

๒. รัฐต้องเคารพสิทธิด้านสุขภาพของบุคคล และมีหน้าที่ปกป้อง คุ้มครอง ส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลได้รับสิทธิด้านสุขภาพโดยไม่เลือกปฏิบัติ และปฏิบัติตามพันธกรณีของกฎหมายระหว่างประเทศด้าน สุขภาพและด้านสิทธิมนุษยชนที่ไทยเป็นภาคี”

ซึ่งมีคำอธิบายเจตนารมณ์อ้างอิงธรรมนูญการอนามัยโลก และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม พร้อมทั้งย้ำหน้าที่ของรัฐในการปฏิบัติตามพันธกรณีกฎหมายระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน

๑.๓ การเข้าถึงสิทธิด้านสุขภาพ

องค์ประกอบ ๔ ประการของสิทธิด้านสุขภาพ ตามที่คณะกรรมการกติกาว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเสนอผ่านข้อวินิจฉัยทั่วไป ฉบับที่ ๑๔ (รูปที่ ๑) ประกอบด้วย

รูปที่ ๑ องค์ประกอบของสิทธิด้านสุขภาพตามข้อวินิจฉัยทั่วไป ฉบับที่ ๑๔
โดยคณะกรรมการกติกาว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม^๖

องค์ประกอบ ๔ ประการของสิทธิด้านสุขภาพ ตามที่คณะกรรมการกติกาว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเสนอผ่านข้อวินิจฉัยทั่วไป ฉบับที่ ๑๔ (รูปที่ ๑) ประกอบด้วย

- (หนึ่ง) การมีอยู่ (availability) หมายถึง ระบบสาธารณสุขและบริการสุขภาพที่เพียงพอ
- (สอง) การเข้าถึง (accessibility) หมายถึง
  - ก. การไม่เลือกปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นโดยเชื้อชาติ ศาสนา เพศ ฯลฯ
  - ข. การเข้าถึงได้ในเชิงกายภาพ นั่นคือ มีที่ตั้งไม่ห่างไกล เอื้อให้คนพิการเข้าถึงได้
  - ค. การเข้าถึงได้ในเชิงเศรษฐกิจ หมายถึง มีค่าใช้จ่ายสมเหตุสมผล สามารถจ่ายได้

ง. การเข้าถึงในเชิงข้อมูล ผู้คนเข้าถึงข้อมูลสุขภาพที่สำคัญและจำเป็นได้ รวมทั้งได้รับการปกป้องข้อมูลสุขภาพ

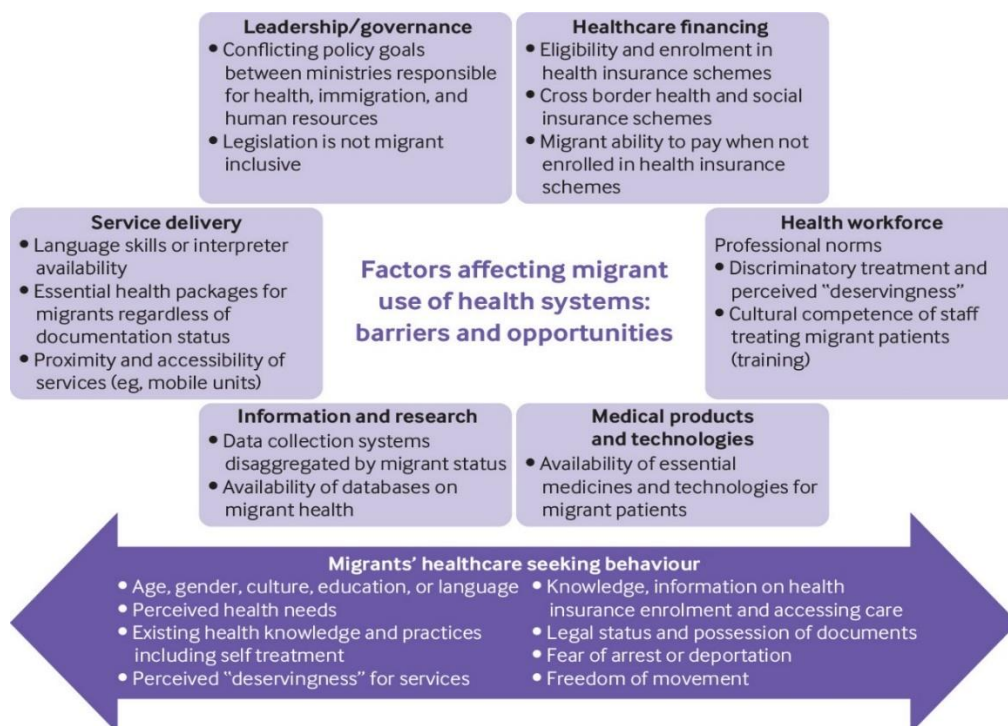
(สาม) คุณภาพ (quality) หมายถึง มีมาตรฐาน

(สี่) เป็นที่ยอมรับ (acceptability) เนื่องจากให้ความเคารพและสนองตอบต่อความแตกต่างหลากหลายของกลุ่มประชากรและวัฒนธรรม

การเกิดขึ้นของสิทธิสุขภาพในกลุ่มประชากรแรงงานข้ามชาติจึงพิจารณาจากองค์ประกอบทั้ง ๔ ด้านนี้ และโดยเหตุที่กลุ่มประชากรแรงงานข้ามชาติมีความแตกต่างกันเนื่องด้วยสถานะทางกฎหมาย แหล่งพำนัก และลักษณะของงาน ระดับการเข้าถึงสิทธิสุขภาพจึงแตกต่างกันออกไป

๑.๔ ปัจจัยส่งผลต่อการใช้ระบบสุขภาพของแรงงานข้ามชาติ

ระบบสุขภาพประกอบด้วยองค์กร สถาบัน ทรัพยากร และผู้คนที่มีส่วนร่วมกันในการยกระดับสุขภาพผู้คน ซึ่งรวมถึงปฏิบัติการทั้งหลายทั้งปวงผ่านปัจจัยสังคมกำหนดสุขภาพหรือกิจกรรมพัฒนาสุขภาพโดยตรง ระบบสุขภาพทำให้เกิดมาตรการส่งเสริม ป้องกัน รักษา และฟื้นฟูเยียวยา ผ่านการเชื่อมโยงปฏิบัติการด้านสาธารณสุขและอำนาจบริหารจัดการ และเชื่อมโยงทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม ระบบสุขภาพควรตอบสนองต่อความต้องการทางสุขภาพและรับภาระค่าใช้จ่ายของทุกคนอย่างเป็นธรรม

รูปที่ ๒ ปัจจัยส่งผลต่อการใช้ระบบสุขภาพของแรงงานข้ามชาติ

ที่มา: Legido-Quigley H, Pocock N, Tan ST, Pajin L, Suphanchaimat R, Wickramage K, et al.

Healthcare is not universal if undocumented migrants are excluded. BMJ. 2019^๗

ด้วยเหตุที่ระบบสุขภาพประกอบด้วยผู้คน งบประมาณ ข้อมูล เวชภัณฑ์ การขนส่ง การสื่อสาร คู่มือ แนวปฏิบัติ และแนวนโยบาย ตามกรอบแนวคิดขององค์การอนามัยโลก การสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบสุขภาพ จำต้องทำงานผ่านปัจจัยสำคัญที่เรียกว่า **๖ เสาหลักของระบบสุขภาพ**^๔ ซึ่งประกอบด้วย (หนึ่ง) ภาวะการนำและธรรมาภิบาล (สอง) การคลังสุขภาพ (สาม) การจัดบริการสุขภาพ (สี่) บุคลากรทางสุขภาพ (ห้า) ข้อมูลและการวิจัย และ (หก) เวชภัณฑ์และเทคโนโลยี

ดังนั้นเอง สิทธิด้านสุขภาพของแรงงานข้ามชาติจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อองค์ประกอบของระบบสุขภาพแต่ละส่วนสามารถจัดอุปสรรคและเปิดโอกาสให้แรงงานข้ามชาติเข้าถึงระบบสุขภาพได้ ทั้งนี้ ต้องคำนึงถึงปัจจัยของกลุ่มประชากรแรงงานข้ามชาติร่วมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พฤติกรรมสุขภาพของแรงงานข้ามชาติ

๒. ทบทวนวรรณกรรม

๒.๑ กฎหมายและกลไกระหว่างประเทศ

พันธสัญญา และกติกาความร่วมมือระหว่างประเทศ

ธรรมนูญองค์การอนามัยโลก ค.ศ. ๑๙๔๖ นิยามสิทธิในสุขภาพไว้ว่าคือ “การได้รับสุขภาพในมาตรฐานดีที่สุดเท่าที่เป็นไปได้”

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. ๑๙๔๘ เป็นกฎหมายจารีตระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนฉบับแรกและมีความสำคัญมากที่สุดถึงปัจจุบัน ก็ให้การรับรองสิทธิด้านสุขภาพในมาตรา ๒๕

อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ ค.ศ. ๑๙๖๕ (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination – ICERD) รับรองสิทธิด้านสุขภาพ และครอบคลุมทุกคนโดยไม่เลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติ สัญชาติ เผ่าพันธุ์ แหล่งกำเนิด ฯลฯ ผ่านมาตรา ๕

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ. ๑๙๖๖ (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights – ICESCR) ข้อที่ ๑๒

โดยเหตุที่ประเทศไทยเป็นสมาชิกองค์การอนามัยโลกและองค์การสหประชาชาติจำต้องเคารพทั้งธรรมนูญองค์การอนามัยโลก ค.ศ. ๑๙๔๖ และปฏิญญาสากลว่าด้วยมนุษยชน ค.ศ. ๑๙๔๘ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของกฎหมายระหว่างประเทศและกติการะหว่างประเทศอีกหลายฉบับ นอกจากนี้ยังเป็นภาคีอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ ค.ศ. ๑๙๖๕ และภาคีกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ. ๑๙๖๖ จึงมีหน้าที่ปฏิบัติตามพันธกรณีด้านสิทธิด้านสุขภาพซึ่งครอบคลุมกลุ่มประชากรแรงงานข้ามชาติด้วย

ข้อตกลงระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐานที่ปลอดภัย เป็นระเบียบ และปกติ (High-level Intergovernmental Conference to Adopt the Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration: GCM) เป็นข้อตกลงฉบับแรกที่ยุบรวมประเด็นเรื่องการโยกย้ายถิ่นฐานอย่างครอบคลุม โดยได้รับการยอมรับโดยประชาคมระหว่างประเทศ ซึ่งประเด็นที่ไทยให้ความสำคัญ ได้แก่ (๑) การเข้าถึงบริการสาธารณสุขของผู้โยกย้ายถิ่นฐาน (migrant health) (๒) การเข้าถึงระบบการศึกษาของบุตรผู้โยกย้ายถิ่นฐาน (๓) การจัดระเบียบผู้โยกย้ายถิ่นฐาน (regularization) และ (๔) ความร่วมมือระหว่างประเทศผู้ส่งและประเทศผู้รับ และความสำคัญของการเสริมสร้างขีดความสามารถของผู้โยกย้ายถิ่นฐาน โดยกระทรวงการต่างประเทศได้จัดตั้ง “คณะกรรมการนำข้อตกลงระหว่างประเทศว่าด้วยผู้ลี้ภัย และข้อตกลงระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐานที่ปลอดภัย เป็นระเบียบ และปกติ ไปปฏิบัติ” เพื่อส่งเสริมการดำเนินการตาม GCM และ GCR ของหน่วยงานรัฐบาลแบบบูรณาการ มีความต่อเนื่องและเป็นเอกภาพ และมีการจัดทำ “แผนระดับชาติสำหรับการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของ GCM ปี ๒๕๖๓-๒๕๖๕” (National Implementation Plan of GCM) โดยในเดือน ส.ค. ๒๕๖๓ ไทยได้ตอบรับที่จะเป็นหนึ่งใน GCM Champion Country ซึ่งจะมีบทบาทในการสนับสนุนการนำ GCM ไปปฏิบัติ โดยได้แสดงเจตจำนงที่เน้นการดำเนินการด้าน (๑) การส่งเสริมการเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุขสำหรับผู้โยกย้ายถิ่นฐาน (objective 15) และ (๒) การใช้แนวทางอื่นแทนการกักตัวผู้โยกย้ายถิ่นฐานที่เป็นเด็ก (Alternative to Detention: ATD) (objective 13)^๙

โดยล่าสุด เมื่อวันที่ ๑๗ พ.ค. ๒๕๖๕ คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบต่อร่างปฏิญญาความคืบหน้า (Progress Declaration) และเห็นพ้องให้เสนอคำมั่นโดยสมัครใจเกี่ยวกับการดำเนินการตาม GCM ได้แก่ (๑) ให้บุตรของผู้โยกย้ายถิ่นฐานทุกคนที่เกิดในประเทศไทยได้รับการจดสูติบัตร (๒) พัฒนาระบบหลักประกันสุขภาพให้ครอบคลุมผู้โยกย้ายถิ่นฐานกลุ่มต่างๆ มากขึ้น (๓) นำมาตรการทางเลือกแทนการคุมขังเด็กผู้โยกย้ายถิ่นฐานมาใช้ อย่างมีประสิทธิภาพ (๔) ส่งเสริมทัศนคติที่ดีของสาธารณชนเกี่ยวกับประโยชน์ของผู้โยกย้ายถิ่นฐานและจัดการเลือกปฏิบัติและการตีตราผู้โยกย้ายถิ่นฐาน^{๑๐}

แม้ว่าประเทศไทยจะเข้าเป็นภาคีตราสารระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนหลัก ๗ ฉบับ จาก ๙ ฉบับ แต่ยังมีภาคีตราสารระหว่างประเทศเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติอีกฉบับที่ประเทศไทยยังไม่ได้เป็นภาคี นั่นคือ อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของแรงงานข้ามชาติและสมาชิกครอบครัว (Convention on the Protection of the Rights of Migrants Workers and Member of their Families – MWC) ซึ่งประเทศไทยควรพิจารณาความพร้อมที่เข้าร่วมเป็นภาคี เนื่องจากประเทศเองได้แถลงในกระบวนการทบทวนสถานการณ์สิทธิมนุษยชนว่าจะเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organization) ฉบับที่ ๘๗ ว่าด้วยเสรีภาพในการสมาคมและการคุ้มครองสิทธิในการรวมตัว และ ฉบับที่ ๙๘ ว่าด้วยสิทธิในการรวมตัวและการร่วมเจรจาต่อรอง ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ไขกฎหมายแรงงาน ทั้งพระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๘ และพระราชบัญญัติแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๓ และสนับสนุนการดำเนินงานตามพันธกรณีในอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของแรงงานข้ามชาติและสมาชิกครอบครัวได้เป็นอย่างดี

กลไกระดับสากล

การทบทวนสถานการณ์สิทธิมนุษยชน (Universal Periodic Review – UPR) เป็นกลไกภายใต้คณะมนตรีสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ที่เกิดขึ้นในปี ค.ศ. ๒๐๐๕ ที่ใช้เป็นเครื่องมือตรวจสอบประสิทธิภาพการทำงานด้านสิทธิมนุษยชนของรัฐภาคี ๑๙๓ ประเทศ ผ่านกระบวนการติดตามที่มีตรของรัฐบาลทุก ๔ ปีครั้ง

รายงานการทบทวนสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของแต่ละประเทศจัดทำ เป็นเอกสารนำเสนอภาพรวมสถานการณ์สิทธิมนุษยชนทุกด้าน ครอบคลุมทั้งสิทธิทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิทธิพลเมืองและสิทธิของผู้คนกลุ่มต่างๆ ด้วยกระบวนการให้แต่ละประเทศประเมินตนเองบนพื้นฐานของการปรึกษาหารือร่วมของภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคประชาสังคม ถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการวัดชี้แจงความก้าวหน้าด้านสิทธิมนุษยชน และบ่งชี้ความท้าทายด้านสิทธิมนุษยชนที่ยังดำรงอยู่

คณะทำงานทบทวนสถานการณ์สิทธิมนุษยชนประกอบด้วยสมาชิกคณะมนตรีสิทธิมนุษยชน ๔๗ ประเทศ ซึ่งจัดให้มีการประชุมทบทวนสถานการณ์ใน ๑๔ ประเทศ ปีละ ๓ ครั้ง ครั้งละ ๒ สัปดาห์ เพื่อพิจารณาทบทวนเอกสารรายงาน ๓ ประเภท ได้แก่

- (หนึ่ง) รายงานประเทศ ซึ่งจัดทำโดยรัฐบาล
- (สอง) รายงานจากกลไกประจำอนุสัญญา กลไกพิเศษ และหน่วยงานสหประชาชาติอื่น โดยสำนักงานข้าหลวงใหญ่เพื่อสิทธิมนุษยชนแห่งองค์การสหประชาชาติ (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights – OHCHR) เป็นผู้รวบรวม และ
- (สาม) สถาบันสิทธิมนุษยชน เป็นต้นว่า คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ภาคประชาสังคม

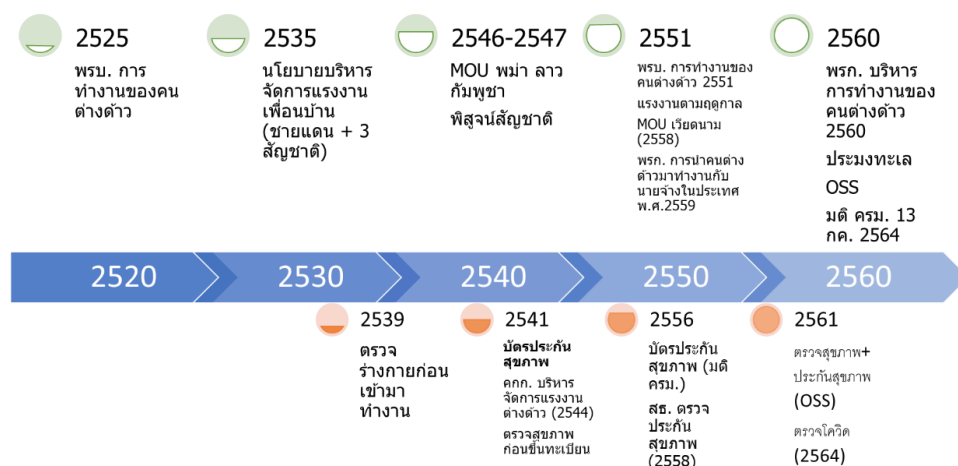
ดังนั้นเอง หลังจากการพิจารณารายงานการทบทวนสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของแต่ละประเทศ จะมีการนำเสนอรายงานเพื่อให้แต่ละประเทศที่จัดทำรายงานตอบข้อซักถามจากประเทศอื่น และที่ประชุมจะให้ข้อเสนอแนะสำหรับทบทวนประเด็นที่ควรปรับปรุง โดยประเทศที่ถูกทบทวนมีสิทธิที่จะเลือกรับหรือไม่รับข้อเสนอแนะใดก็ได้ แต่กรณีที่ต้องรับข้อเสนอแนะจะต้องจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อรายงานผลการดำเนินงานตามข้อเสนอแนะในการทบทวนรอบถัดไป ดังในกระบวนการทบทวนสถานการณ์สิทธิมนุษยชนรอบที่ ๒ (ค.ศ. ๒๐๑๖ - ๒๐๒๐) ประเทศไทยได้ให้คำมั่นที่จะศึกษาความเป็นไปได้ในการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของแรงงานโยกย้ายถิ่นฐานและสมาชิกครอบครัว (*International Convention on the Rights of Migrant Worker and Members of their Families - ICRMW*) และจากข้อเสนอแนะ ๒๔๙ ข้อ ที่ประเทศไทยได้ตอบรับ ๑๘๑ ข้อ โดยเพิ่มเติมภายหลังอีก ๖ ข้อ มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติ ๑๐ ประเด็น (ภาคผนวก ก) และหลังจากกระบวนการทบทวนสถานการณ์สิทธิมนุษยชนรอบที่ ๒ กลางรอบ (ค.ศ. ๒๐๑๖ - ๒๐๑๘) ประเทศไทยยืนยันว่า สิทธิแรงงานข้ามชาติและลูกแรงงานข้ามชาติ รวมไปถึงการเข้าถึงการศึกษาและสุขภาพ เป็น ๑ ใน ๘ ประเด็นสำคัญที่ประเทศไทยให้ความสำคัญ ส่วนกระบวนการทบทวนสถานการณ์

สิทธิมนุษยชนรอบที่ ๓ จะมีขึ้นในวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๔ ภาคส่วนต่าง ๆ สามารถใช้โอกาสนี้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นต่อรายงานประเทศ หรือจัดทำรายงานเข้าร่วมในกระบวนการได้

๒.๒ นโยบาย ยุทธศาสตร์ และกฎหมายเกี่ยวข้อง

พัฒนาการนโยบายเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติ

พัฒนาการของกฎหมายเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติ (รูปที่ ๓) ไปตามบริบทการพัฒนาในภูมิภาคอาเซียน นั่นคือ เมื่อมีการประกาศนโยบายเปลี่ยนสนาามรบเป็นสนาามการค้าในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ประเทศไทยมีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว และเริ่มกลายเป็นประเทศต้นทางของแรงงานย้ายถิ่นในภูมิภาค แม้จะมีวิกฤติการเงินในเอเชีย ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ จนต้องมีนโยบายบริหารจัดการแรงงานเพื่อนบ้านโดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดน ๓ ประเทศ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจในภูมิภาคก็ยังทำให้มีกระแสการหลั่งไหลของแรงงานข้ามชาติเข้ามาในประเทศไทย ทำให้เริ่มพัฒนาเป็นข้อตกลงความร่วมมือระหว่างประเทศไทยกับประเทศเมียนมาร์ ลาว กัมพูชา รวมทั้งจัดให้กระบวนการพิสูจน์สัญชาติ เพื่อแก้ไขปัญหาแรงงานข้ามชาติไม่มีเอกสาร และเน้นแนวทางการบริหารจัดการควบคุมการเคลื่อนย้ายกำลังแรงงานภายในประเทศผ่านพระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. ๒๕๕๑

รูปที่ ๓ นโยบายสุขภาพแรงงานข้ามชาติ ๓๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๖๐)

กระแสความสนใจต่อประเด็นแรงงานข้ามชาติได้เพิ่มมากขึ้นช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๓ เมื่อกระทรวงการต่างประเทศ สหรัฐอเมริการะบุว่า ประเทศไทยเป็นทั้งประเทศต้นทาง ทางผ่าน และปลายทางของขบวนการค้ามนุษย์ ส่งผลให้ประเทศไทยถูกจัดอันดับอยู่ในกลุ่ม ๓ (Tier 3) คือประเทศที่ไม่ผ่านมาตรฐานขั้นต่ำในการขจัดการค้ามนุษย์ทุกประการและไม่พยายามแก้ปัญหา และในปีถัดมาสหภาพยุโรป ให้ใบเหลืองการประมงผิดกฎหมาย ไม่มีการรายงาน และไม่มีการกฎหมายควบคุม (IUU - Illegal, Unreported and Unregulated) แก่ประเทศไทย ซึ่งนำมาสู่การปรับปรุงมาตรการทางนโยบายและกฎหมายเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติขนาดใหญ่ ดังที่มีการออกพระราชกำหนดบริหารการทำงานคนต่างด้าว พ.ศ. ๒๕๖๐ พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงานประมง พ.ศ. ๒๕๖๒ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระราชกำหนดป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ฉบับแก้ไข พ.ศ. ๒๕๖๒ ทำให้การไม่ได้รับ

ค่าจ้าง หนี้ที่เกิดจากการจ้างงาน และการยึดเอกสารประจำตัวของลูกจ้าง เป็นฐานความผิดในการบังคับใช้แรงงาน และนายจ้างที่ถูกดำเนินคดีอาจมีโทษจำคุกขั้นต่ำ ๖ เดือน หรือปรับตั้งแต่ ๕๐,๐๐๐ บาท ไปจนถึงโทษสูงสุด คือประหารชีวิต กรณีผู้ถูกกระทำถึงแก่ความตาย และทำให้ประเทศไทยถูกจัดอันดับอยู่ในกลุ่ม ๒ (Tier 2) ประเทศ ซึ่งรัฐบาลไม่ได้ปฏิบัติตามมาตรฐานขั้นต่ำโดยสมบูรณ์แต่กำลังใช้ความพยายามอย่างยิ่งในการที่จะปฏิบัติให้ได้ตาม มาตรฐานเหล่านั้น ได้สำเร็จในปี พ.ศ. ๒๕๖๑

มาตรการว่าด้วยสุขภาพแรงงานข้ามชาติของประเทศไทยจึงเป็นมาตรการที่พัฒนาขึ้นมาเพื่อรองรับ นโยบายบริหารจัดการข้ามชาติเป็นหลัก ตั้งแต่มาตรการตรวจร่างกายก่อนเข้ามาทำงาน การจัดให้มีการขายบัตร ประกันสุขภาพแรงงานต่างด้าว และการตรวจสุขภาพและขายบัตรประกันสุขภาพแรงงานต่างด้าวในกระบวนการ ขอบใบอนุญาตทำงาน จนกระทั่งปัจจุบันก็ยังไม่ปรากฏกฎหมายว่าด้วยสุขภาพแรงงานข้ามชาติขึ้นมาโดยเฉพาะ ดังนั้นเอง แม้ว่าแรงงานข้ามชาติที่มีใบอนุญาตทำงานจะได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายแรงงาน แต่กลับไม่อยู่ ภายใต้อำนาจคุ้มครองของกฎหมายหลักประกันสุขภาพใด และแรงงานข้ามชาติที่ไม่มีเอกสาร แม้จะได้รับความ คุ้มครองจากกฎหมายแรงงานและการค้ามนุษย์อยู่กลาย-กลาย ก็ไม่ปรากฏแนวทางการคุ้มครองจากกฎหมาย ด้านสุขภาพใดเลย

ดังนั้นเอง เมื่อเกิดภาวะวิกฤตโรคระบาดใหญ่ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. ๒๕๖๓ และมีการระบาดอย่างกว้างขวาง ในกลุ่มแรงงานข้ามชาติช่วงปลายปี โดยเริ่มจากแรงงานข้ามชาติในอุตสาหกรรมอาหาร ในภาคบริการ โดยเริ่มจาก พื้นที่ตลาด และรุนแรงมากขึ้นในอุตสาหกรรมก่อสร้าง และพบว่าไม่มีมาตรการป้องกัน ตรวจหาเชื้อ การกักตัวแยก โรค และการรักษา อย่างเพียงพอในกลุ่มแรงงานข้ามชาติที่หัดเทียมเท่ากับแรงงานไทย นำมาสู่การที่รายงาน การติดตามและการดำเนินงานต่อต้านการค้ามนุษย์ (Trafficking in Persons Report) พ.ศ. ๒๕๖๔ ของกระทรวง การต่างประเทศ สหรัฐอเมริกา ผลักให้ประเทศไทยหล่นจากกลุ่ม ๒ (Tier 2) สู่กลุ่ม ๒ ที่ต้องจับตามอง (Tier 2 Watch List)

นโยบายและยุทธศาสตร์ระดับชาติที่เกี่ยวข้อง

ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๘๐) มีการกล่าวถึงประเด็นแรงงานข้ามชาติในฐานะส่วนหนึ่ง ของปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคง และไม่ปรากฏมาตรการและนโยบายใดที่เกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) มีเนื้อความระบุว่าแรงงาน ข้ามชาติเป็นภาระของรัฐและส่งผลกระทบต่อธุรกิจท้องถิ่นเนื่องจากการหลั่งไหลเข้ามาทำงานในประเทศ ในลักษณะแย่งงานแรงงานสัญชาติไทย อย่างไรก็ตาม ปรากฏข้อเสนอเพื่อส่งเสริมการลงทุนด้วยการลดอุปสรรค ขั้นตอนในกระบวนการเคลื่อนย้ายแรงงาน และในการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจชายแดนได้ระบุให้มีการบูรณาการ นโยบายแรงงาน-สาธารณสุข-ความมั่นคง เข้าไว้ด้วยกันในการบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติ

กรอบแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๕๖๖ – ๒๕๗๐) มีเนื้อความยอมรับ ว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่ทำให้สังคมไทยกลายเป็นสังคมสูงวัย และนำไปสู่การขาดแคลนประชากร แรงงาน ทำให้แรงงานข้ามชาติมีความจำเป็นต่อตลาดแรงงานไทย ทั้งยังมีข้อมูลชี้ให้เห็นว่าแรงงานข้ามชาติ

เป็นแรงงานทักษะต่ำ มีรายได้ต่ำกว่าค่าแรงขั้นต่ำ ในภาวะโรคระบาดก็เป็นกลุ่มเสี่ยงที่ต้องเฝ้าระวัง เนื่องจากสภาพที่อยู่อาศัยต่ำกว่ามาตรฐาน และสภาพแวดล้อมในการทำงานไม่ปลอดภัย และเข้าถึงความคุ้มครองทางสังคมได้น้อย อย่างไรก็ตาม **ไม่ปรากฏข้อเสนอหรือตัวชี้วัดใดที่เกี่ยวกับประเด็นแรงงานข้ามชาติ**

แผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๖๒ – ๒๕๖๕) แสดงความกังวลเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติและเด็กเยาวชนผู้ติดตามแรงงานข้ามชาติ ทั้งนี้ กลุ่มเด็กและเยาวชนที่ผู้ติดตามแรงงานข้ามชาติปรากฏอยู่ในฐานะกลุ่มเปราะบางในแผนสิทธิมนุษยชนด้านการศึกษาและแผนสิทธิมนุษยชนกลุ่มเด็กและเยาวชน โดยมีข้อเสนอแนวปฏิบัติและจัดสรรทรัพยากรเพื่อจัดการศึกษาให้เด็กและเยาวชนกลุ่มดังกล่าว อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีความกังวลต่อการละเมิดสิทธิแรงงานข้ามชาติในแผนสิทธิมนุษยชนด้านแรงงานและแผนสิทธิมนุษยชนกลุ่มเกษตรกรและแรงงาน แต่ไม่ปรากฏข้อเสนอเพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิแรงงานดังกล่าว มีเพียงข้อเสนอให้หาแนวทางจัดทำเบี้ยประกันสุขภาพแรงงานข้ามชาติในอัตราที่เหมาะสม และจัดให้มีล่ามชุมชนเพื่อสนับสนุนการสื่อสารของกลุ่มแรงงานข้ามชาติกับชุมชน

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของประเทศไทย^{๑๑} เป็นสาเหตุหลักของความต้องการแรงงานที่สูงขึ้น เนื่องจากประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ทั้งยังเป็นประเทศกำลังพัฒนาประเทศแรกในโลกที่เป็นสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ. ๒๕๖๔ และคาดว่าในปี พ.ศ. ๒๕๘๓ ประเทศไทยจะเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอด นั่นคือ ราวร้อยละ ๓๑.๔ ของจำนวนประชากรทั้งประเทศเป็นผู้สูงอายุ ขณะเดียวกันก็มีอัตราการเกิดในระดับต่ำ คาดการณ์ว่า^{๑๒} แม้ว่าประชากรโลกโดยรวมจะเพิ่มขึ้น แต่จำนวนประชากรไทยจะลดลงเหลือ ๖๕ ล้านคนในปี พ.ศ. ๒๕๙๓ และเป็น ๔๗ ล้านคน ในปี พ.ศ. ๒๖๔๓ การนำเข้าแรงงานข้ามชาติเพื่อรักษากำลังแรงงานและอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจึงเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้อย่างน้อยในอีกหนึ่งศตวรรษจากนี้^{๑๓,๑๔}

อย่างไรก็ดี ประเด็นแรงงานข้ามชาติมิได้ถูกจัดลำดับความสำคัญอยู่ในแผนระดับชาติหรือแผนระดับประเทศ แม้ว่าปรากฏการณ์ย้ายถิ่นของแรงงานเป็นปรากฏการณ์ระดับโลกที่หลายประเทศให้ความสำคัญ และประเทศไทยเป็นประเทศปลายทางสำคัญของการย้ายถิ่นแรงงานในภูมิภาคอาเซียน ทั้งประชากรแรงงานข้ามชาติมีสัดส่วนอยู่ร้อยละ ๑๐ ของประชากรแรงงานทั้งหมด และเป็นกำลังสำคัญของการรักษาอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ทั้งประเทศไทยเองก็ตกอยู่ในสถานะถูกจับตาจากรายงานการติดตามและการดำเนินงานต่อต้านการค้ามนุษย์ เนื่องจากปัญหาค้ามนุษย์ด้านแรงงานมากกว่าการค้ามนุษย์ทางเพศ และมีพันธกรณีในฐานะภาคีตราสารต่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนหลายฉบับ ทศนคติด้านลบที่แฝงฝังอยู่ในกระบวนการเชิงนโยบาย ทำให้ประเด็นแรงงานข้ามชาติไม่ปรากฏอยู่ในแผนระดับชาติ

กฎหมายเกี่ยวข้องและช่องว่างทางกฎหมาย

พระราชบัญญัติการบริหารจัดการการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. ๒๕๖๐ ไม่ครอบคลุมการคุ้มครองกลุ่มคนรับใช้ของผู้มีสิทธิทางการเมืองและบุคลากรขององค์กรระหว่างประเทศ ซึ่งมีกรณีการบังคับใช้แรงงานโดยกลุ่มคนเหล่านั้นในหลายประเทศแล้ว ส่วนกลไกคณะกรรมการนโยบายการบริหารจัดการการทำงานของคนต่างด้าว แม้จะมีองค์ประกอบของผู้แทนหลายหน่วยงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวแทนของสำนักงาน

สภาพพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กลับไม่ปรากฏการกำหนดประเด็นแรงงานข้ามชาติในกระบวนการพัฒนาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๕๖๖ – ๒๕๗๐) เลย ทำให้วาระของแรงงานข้ามชาติไม่อยู่ในแผนระดับชาติและชาติทิศทางหลักในการขับเคลื่อน นอกจากนี้ ยังมีปัญหาการบังคับใช้กฎหมาย โดยเฉพาะการห้ามเก็บค่าธรรมเนียมจากแรงงานข้ามชาติในกระบวนการเสาะหาแรงงาน (recruitment) ซึ่งสอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยสำนักจัดหางานภาคเอกชน ค.ศ. ๑๙๙๗ (ฉบับที่ ๑๘๑) ขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ แต่ปัจจุบันยังพบว่าแรงงานข้ามชาติยังต้องรับภาระค่าใช้จ่ายดังกล่าวในการเข้ามาทำงานในประเทศไทยเป็นอัตราที่สูงมาก

พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. ๒๕๔๑ กำหนดให้มีกฎหมายลำดับรองบางฉบับจำกัดสิทธิกลุ่มลูกจ้างทำงานบ้าน และแรงงานเกษตรตามฤดูกาล ซึ่งมีสัดส่วนของแรงงานข้ามชาติจำนวนมาก

พระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. ๒๕๓๓ สามารถยกเว้นกิจการหรือลูกจ้างอื่นตามกำหนดในพระราชกฤษฎีกา ทำให้มีหลายกิจการและแรงงานข้ามชาติบางกลุ่มไม่สามารถเป็นผู้ประกันตนในระบบประกันสังคมได้ นอกจากนี้ เนื่องจากไม่มีแนวทางการจ้างงานแรงงานข้ามชาติต่อเนื่อง แต่ก็ยังกำหนดประโยชน์ทดแทนสิทธิประโยชน์บำนาญชราภาพไม่ชัดเจน

พระราชบัญญัติเงินทดแทน พ.ศ. ๒๕๓๗ ไม่คุ้มครองลูกจ้างทำงานบ้านกรณีบาดเจ็บจากการทำงาน ทั้งนี้มีแรงงานข้ามชาติจำนวนมากประกอบอาชีพเป็นแม่บ้านหรือคนทำงานรับใช้ในบ้าน

พระราชบัญญัติความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ไม่มีกลไกคุ้มครองแรงงานภาคเกษตร ซึ่งประกอบด้วยแรงงานข้ามชาติเป็นส่วนใหญ่

พระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๕ ไม่ครอบคลุมแรงงานข้ามชาติ เนื่องจากไม่เข้าข่ายการตีความเป็นบุคคลสัญชาติไทย ตามมาตรา ๕ โดยคณะกรรมการกฤษฎีกา แม้ว่าจะเป็นการตีความที่ขัดแย้งและขัดต่อพันธกรณีที่ประเทศไทยผูกพันในฐานะรัฐภาคีรวม ๕ ฉบับ

กล่าวโดยสรุป กฎหมายคุ้มครองแรงงานไม่ครอบคลุมกลุ่มแรงงานเปราะบาง และมีสภาพแวดล้อมในการทำงานที่มีความเสี่ยง ซึ่งโดยมากเป็นกลุ่มประชากรแรงงานข้ามชาติ ส่วนกฎหมายด้านสุขภาพไม่มีการรับรองสิทธิแรงงานข้ามชาติในหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ฉะนั้น จึงควรที่จะมีการพัฒนากฎหมายสุขภาพแรงงานข้ามชาติขึ้นมาต่างหากให้มีความชัดเจน โดยอาจจะศึกษาพัฒนาการกฎหมายสุขภาพในต่างประเทศร่วมด้วย เป็นต้นว่ากฎหมายสุขภาพแรงงานข้ามชาติ (Migrant Health Act) ค.ศ. ๑๙๖๒ ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศที่มีสัดส่วนประชากรแรงงานข้ามชาติค่อนข้างสูงเป็นลำดับต้นของโลก และทบทวนกฎหมายช่องว่างกฎหมายแรงงานที่มีอยู่ในห้วงคุ้มครองกลุ่มแรงงานเปราะบางให้มากขึ้น พร้อมกันกับสังคายนาระเบียบกฎหมายที่ทำให้กระบวนการขอใบอนุญาตทำงานของแรงงานข้ามชาติมีความซับซ้อนยุ่งยากและราคาแพง (Regulatory Guillotine)

๒.๓ ข้อเสนอเชิงนโยบายบนพื้นฐานของงานวิจัย/วิชาการที่มีอยู่

สถานการณ์การหลั่งไหลเข้ามาของแรงงานข้ามชาติจากประเทศเพื่อนบ้านตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นต้นมา และมีแรงงานข้ามชาติที่ไม่มีเอกสารหรือไม่ถูกระเบียบ(เนื่องจากเอกสารหมดอายุ และไม่มี การดำเนินงานต่ออายุ) เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยรัฐแก้ไขปัญหาโดยใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. ๒๕๒๒ ผ่อนผันให้บุคคลที่มีสถานภาพคนเข้าเมืองผิดกฎหมายสามารถทำงานได้ชั่วคราวตามเงื่อนไขที่รัฐบาล กำหนด ผ่านช่องทางการประกาศของมติคณะรัฐมนตรีหลายครั้ง ซึ่งถือว่านโยบายของรัฐในขณะนั้นถือว่าอยู่ใน สภาพตั้งรับและแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเป็นคราว ดังทีมงานของกฤตยาและคณะ^{๑๕} ได้วิพากษ์ไว้ว่ารัฐไทยไม่มีนโยบาย แรงงานข้ามชาติ งานศึกษาถัดมาของกฤตยาและคณะ^{๑๖} ระบุชี้ชัดว่าเป็นเหตุแห่งปัญหาการเข้าถึงสุขภาวะของ แรงงาน เนื่องจากการบริหารจัดการที่มุ่งกำกับควบคุมแรงงานข้ามชาติผ่านสถานการณ์เข้าเมืองแต่ละเลย การคุ้มครองสิทธิแรงงานและสุขภาพ

งานศึกษาที่วิพากษ์วิจารณ์ทิศทางแนวนโยบายแรงงานข้ามชาติของประเทศไทยที่สำคัญยังมีงานของ Martin^{๑๗} ซึ่งชี้ให้เห็นว่านโยบายแรงงานข้ามชาติไทยยังตั้งอยู่บนมุมมองว่าการนำเข้าแรงงานข้ามชาติเป็นเพียง ภาวะชั่วคราวเพื่อทดแทนการขาดแคลนแรงงาน โดยไม่พิจารณาว่าสถานะทางเศรษฐกิจของประเทศไทยที่ดีขึ้น ทำให้แรงงานไทยมีโอกาสเข้าถึงงานที่ดีขึ้น และไม่ต้องไปทำงานประเภท 3D (Dirty, Demeaning, Dangerous) ที่เป็นงานสกปรก ต่ำต้อย และเสี่ยงอันตราย แต่งานประเภทนี้ก็ยังมีอยู่ และประชากรแรงงานข้ามชาติเป็น สัดส่วนสำคัญของอุตสาหกรรมบางประเภทไปแล้ว ประเทศไทยจึงควรวางแผนจัดการกับประเด็นแรงงานข้ามชาติ ในระยะยาวมากกว่ามองว่าเป็นปัญหาระยะสั้น งานของ Vasuprasart^{๑๘} มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่ค่อนข้างเป็น ระบบอยู่จำนวนมาก หลายประเด็นก็มีการดำเนินการไปบ้างแล้ว เป็นต้นว่า การพยายามบูรณาการการบริหาร จัดการแรงงานข้ามชาติผ่านกลไกกลาง กระทั่งเสนอให้มีตัวแทนของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมเข้ามา เป็นส่วนหนึ่งของกลไกดังกล่าว เพื่อที่จะยกระดับนโยบายแรงงานข้ามชาติให้ไปเป็นส่วนหนึ่งของนโยบาย การพัฒนาระดับชาติ อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอกับข้อเสนอของกฤตยาและคณะ^{๑๙} ประเด็นที่ไม่มีความคืบหน้าเลย ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ก็คือนโยบายแรงงานข้ามชาติในแผนการพัฒนาระดับประเทศ ส่วนงานของ ปิงปอนด์^{๒๐} ก็ยืนยันว่าแนวนโยบายบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติยังเน้นไปที่การรักษาความมั่นคงของประเทศ มากกว่าการคุ้มครองสิทธิแรงงานตามพื้นฐานสิทธิมนุษยชน และมองข้ามประโยชน์ทางเศรษฐกิจอันเกิดจาก แรงงานข้ามชาติ

แม้จะเริ่มมีการทำบันทึกความเข้าใจว่าด้วยความร่วมมือในการจ้างแรงงาน (Memorandum of Understanding on the Cooperation in the Employment of Workers - MOU) ระหว่างประเทศไทยกับ เมียนมาร์ ลาว และกัมพูชา ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๕ – ๒๕๔๖ ซึ่งเป็นแนวทางการสร้างธรรมาภิบาลในการบริหาร จัดการแรงงานข้ามชาติระหว่างรัฐ และกลายมาเป็นแนวทางหลักที่รัฐไทยใช้บริหารจัดการการทำงานของแรงงาน ข้ามชาติจนถึงปัจจุบัน โดยมุ่งหวังให้แรงงานข้ามชาติเข้ามาสู่ระบบการขึ้นทะเบียน ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการ ขอใบอนุญาตทำงาน การขออนุญาตพำนักอาศัยในราชอาณาจักร และการมีประกันสังคมและหรือประกันสุขภาพ แต่การดำเนินงานของทั้งประเทศต้นทางและประเทศปลายทางยังไม่ประสบผลเท่าที่ควร ทำให้ยังมีแรงงาน ข้ามชาติเข้าสู่ระบบเอ็มโอยูน้อยกว่าความต้องการของตลาดแรงงาน ดังที่ชี้ให้เห็นผ่านงานของ Vasuprasart^{๒๑}

และนั่นคือการมีแรงงานข้ามชาติไม่มีเอกสารหรือไม่ถูกระเบียบอีกจำนวนมาก ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอุปสรรคปัญหามากที่สุดในการเข้าถึงสิทธิทางสุขภาพ โดยสาเหตุที่แรงงานข้ามชาติจำนวนมากยังไม่เข้าไปสู่ระบบเอ็มโอยูก็เนื่องจากขั้นตอนซับซ้อนยุ่งยาก ต้นทุนสูงทั้งค่าใช้จ่ายและเวลา ไม่จูงใจทั้งแรงงานข้ามชาติและนายจ้างเห็นว่าการอยู่ในระบบเอ็มโอยูให้ประโยชน์ในการคุ้มครองสิทธิด้านต่าง ๆ มากกว่า เหล่านี้ เป็นข้อค้นพบที่ตรงกันกับงานศึกษาอื่นดังเช่น ปังปอนด์^{๒๒} ยงยุทธ^{๒๓} เป็นต้น และงานศึกษาเกี่ยวกับค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายของแรงงานข้ามชาติ ๓ สัญชาติในประเทศไทยของ IOM^{๒๔} ก็ชี้ชัดว่าเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้แรงงานข้ามชาติไม่มีเอกสาร/ไม่ถูกระเบียบยังมีอยู่มาก โดยค่าใช้จ่ายในการเข้าสู่ตลาดงานในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นค่าธรรมเนียมในการทำหนังสือเดินทาง วีซ่า และใบอนุญาตทำงาน โดยค่าใช้จ่ายในการทำประกันสุขภาพเป็นส่วนน้อยมาก และมีข้อเสนอแนะแนวทางว่ารัฐในประเทศต้นทางและประเทศปลายทางควรลดค่าธรรมเนียมดังกล่าวลงเพื่อส่งเสริมให้แรงงานข้ามชาติเข้าสู่ระบบได้มากขึ้น

ความไม่ชัดเจนของแนวนโยบายแรงงานข้ามชาติของประเทศไทย ที่ตั้งอยู่บนฐานคิดการสร้างความมั่นคงของประเทศเป็นหลัก จึงมองว่าแรงงานข้ามชาติจะต้องเป็นแรงงานชั่วคราว ไม่ว่าตลาดแรงงานจะแสดงความต้องการแรงงานข้ามชาติอย่างต่อเนื่องสม่าเสมอเพียงไร ได้นำมาสู่การบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติผ่านการกำกับควบคุมของรัฐโดยเอกสาร และการจับกุมปราบปรามแรงงานข้ามชาติไม่มีเอกสาร/ไม่ถูกระเบียบในฐานะผู้หลบหนีเข้าเมืองอย่างเข้มงวด และเป็นตัวชี้วัดการทำงานที่สำคัญของสำนักงานตรวจคนเข้าเมือง จึงนำมาซึ่งความลึกลับเกี่ยวกับแนวทางการจัดหลักประกันสุขภาพแรงงานข้ามชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อถกเถียงที่ว่าแรงงานข้ามชาติที่ไม่มีเอกสาร/ไม่ถูกระเบียบจะมีสิทธิในหลักประกันสุขภาพหรือไม่ ทั้งที่มีประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง การตรวจสุขภาพและประกันสุขภาพคนต่างด้าว พ.ศ. ๒๕๕๘ ซึ่งอาศัยอำนาจตามคำสั่งคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๖ อนุมัติให้กระทรวงสาธารณสุขเป็นหน่วยงานหลัก ในการให้การดูแลทางการแพทย์และสาธารณสุขแก่ผู้ไม่มีสัญชาติไทยทั้งหมดที่ไม่ได้อยู่ในระบบประกันสังคม งานศึกษาของระพีพงศ์และคณะ^{๒๕} จึงย้ำอีกครั้งว่า “รัฐควรมีนโยบายที่ชัดเจนในการให้คนทุกคนในประเทศไทยมีการประกันสุขภาพ โดยไม่ผูกติดเงื่อนไขการประกันสุขภาพกับการทำงาน” และงานวิทยานิพนธ์ของระพีพงศ์ Rapeepong^{๒๖} ก็ยืนยันอีกครั้งว่า กระทรวงสาธารณสุขควรส่งสัญญาณที่ชัดเจนว่านโยบายสุขภาพของประเทศไทยครอบคลุมทุกคนบนผืนแผ่นดินไทย งานศึกษาอื่นก็มีข้อเสนอไปในทิศทางเดียวกัน ดังงานของอุษารดี^{๒๗} ก็เสนอให้กำหนดเป้าหมายให้แรงงานข้ามชาติทุกคนมีหลักประกันสุขภาพโดยไม่คำนึงถึงสถานะทางกฎหมาย และงานของวีระและคณะ^{๒๘} ก็เสนอแนวทางต่างๆ ในการจัดตั้งกองทุนหลักประกันสุขภาพให้ครอบคลุมทุกกลุ่มประชากร งานของศรณีย์^{๒๙} เสนอให้มีกองทุนสำหรับผู้ไม่มีหลักประกันสุขภาพ

ข้อเสนอและข้อถกเถียงเกี่ยวกับแนวทางหลักประกันสุขภาพแรงงานข้ามชาติโดยมากมุ่งที่รูปแบบและแนวทางการบริหารจัดการ ซึ่งอาจแบ่งเป็น (หนึ่ง) ให้แรงงานข้ามชาติอยู่ร่วมกับหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า (สอง) ให้อยู่ในระบบประกันสังคมทั้งหมด (สาม) ให้เป็นระบบคู่ขนาน คือระบบประกันสังคม และหลักประกันสุขภาพแรงงานข้ามชาติที่มีสถานะทางกฎหมายชัดเจน และมีข้อเสนออีกทางว่าในช่วงแรก ให้บริษัทประกันสุขภาพเอกชนขายประกันสุขภาพให้แรงงานข้ามชาติ โดยกลุ่มรายได้น้อยอาจขอรับความสนับสนุนจากกองทุนระหว่างประเทศ (M Fund) ก่อนจะขยายไปสู่นายจ้างที่มีความพร้อม (สี่) ให้เป็นกองทุนหลักประกันสุขภาพ

ผู้ไม่มีสัญชาติไทยโดยเฉพาะ อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอดังกล่าวแสดงเหตุผลและข้อถกเถียงในแง่ของการบริหารจัดการมากกว่าเหตุผลและข้อถกเถียงเชิงคุณค่าและวิธีคิด ซึ่งจะนำไปสู่เหตุผลสาธารณะ (Public Reasoning) ที่สนับสนุนแนวทางการจัดตั้งหลักประกันสุขภาพแรงงานข้ามชาติ เช่นเดียวกับการจัดตั้งหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า (ว่าเป็นไปเพื่อผู้ยากไร้และรายได้น้อย) และระบบประกันสังคม (ว่าเป็นตาข่ายรองรับทางสังคมกรณีที่คนทำงานประสบภาวะวิกฤติ) ทั้งนี้ หลักประกันสุขภาพแรงงานต่างด้าวและคนต่างด้าวของประเทศไทยยังตั้งอยู่บนฐานคิดเพื่อรองรับผู้ไม่มีสัญชาติไทยที่รายได้น้อย ในขณะที่ระบบประกันสุขภาพแรงงานข้ามชาติในหลายประเทศทั่วโลกตั้งอยู่ฐานคิดว่าเป็นการให้สิทธิทางสุขภาพตามระดับการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ย้ายถิ่น ซึ่งขยับใจกลางของข้อถกเถียงจากการเป็นผู้มี/ไม่มีสัญชาติไทย ไปสู่สถานะการเป็น “คนทำงานรายได้น้อย” ของแรงงานข้ามชาติ ซึ่งจะมองเห็นได้ว่าสถานะคนทำงานรายได้น้อยของแรงงานข้ามชาติสอดคล้องกับหลักประกันสุขภาพที่มีที่มาของการคลังทางสุขภาพแบบใด (ภาษีทั่วไป หรือ ร่วมจ่าย) และข้อเสนอที่ผ่านมายังไม่ได้ถกเถียงเกี่ยวกับระดับของสิทธิด้านสุขภาพที่ควรจัดให้ตามระดับการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งจะทำให้แยกแยะได้ว่า นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในประเทศชั่วคราวควรได้รับสิทธิด้านสุขภาพต่างจากแรงงานข้ามชาติที่ทำงานมานานแล้วอย่างไร หรือแรงงานข้ามชาติที่ทำงานนานกว่า ๕ ปี หรือ ๑๐ ปี ควรได้รับสิทธิด้านสุขภาพมากกว่าแรงงานที่เข้ามาเพียง ๒ ปี เป็นลำดับอย่างไร เป็นต้น

งานศึกษาที่วิพากษ์งานศึกษาข้อเสนอเชิงนโยบายที่สำคัญคืองานของพฤกษ์และสุธีร์^{๓๐} ที่ชี้ให้เห็นว่างานวิจัยด้วยข้อเสนอเชิงนโยบายโดยมากมองข้ามความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐ ทุน แรงงาน ทำให้ข้อเสนอเชิงนโยบายหลายประการมุ่งสนับสนุนการใช้อำนาจกำกับควบคุมแรงงานของรัฐที่เอื้อประโยชน์กับทุน ดังนั้นเอง พฤกษ์และสุธีร์^{๓๑} จึงเสนอว่าการจัดการแรงงานข้ามชาติจึงเป็นเรื่องความสัมพันธ์ทางอำนาจซึ่งการค้นหาข้อเสนอเชิงนโยบายว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎระเบียบหรือสร้างกลไกใหม่ไม่อาจเพียงพอต่อการสร้างการเปลี่ยนแปลงดุลอำนาจเดิมระหว่างรัฐ ทุน แรงงาน งานของปิ่นแก้ว^{๓๒} ก็เปิดเผยให้เห็นการต่อรองระหว่างแรงงานข้ามชาติกับรัฐและทุนในภาวะที่อำนาจไม่ได้ดุลกัน เช่นเดียวกับงานของเก่งกิจและคณะ^{๓๓} ที่พยายามค้นหาทุนทางสังคมของแรงงานข้ามชาติ และชี้ให้เห็นบทบาทสำคัญขององค์กรชุมชนในการสนับสนุนการจัดสวัสดิการสังคมในพื้นที่

ข้อวิพากษ์ของพฤกษ์และสุธีร์มีความสำคัญยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพิจารณาดุลอำนาจในพื้นที่นโยบายของรัฐเอง ประเด็นสุขภาพแรงงานข้ามชาติในปัจจุบันก็คือพื้นที่การจัดดุลอำนาจทางความคิดและคุณค่าระหว่างฝ่ายนโยบายด้านสุขภาพ-แรงงาน-ความมั่นคง ดังตัวอย่างการจัดสรรปันส่วนงบประมาณจากค่าธรรมเนียมที่จัดเก็บจากแรงงานข้ามชาติที่ไม่ได้ดุลกับค่าใช้จ่ายในการจัดบริการ นั่นคือ หน่วยงานจัดบริการสุขภาพมิใช่หน่วยงานหลักในการจัดค่าธรรมเนียมจากแรงงานข้ามชาติ ในขณะที่หน่วยงานที่จัดเก็บค่าธรรมเนียมใบอนุญาตทำงาน ค่าธรรมเนียมการขออนุญาตพำนักในราชอาณาจักร รวมทั้งหน่วยงานที่จัดเก็บค่าประกันสังคมจากนายจ้างและลูกจ้าง ก็มีได้สำแดงรายละเอียดการใช้งบประมาณที่จัดเก็บจากค่าธรรมเนียมแรงงานข้ามชาติอย่างชัดเจนว่านำไปสู่การจัดบริการใดด้วยตัวชี้วัดใด การแยกส่วนการบริหารจัดการเชิงงบประมาณในแง่หนึ่งเป็นความเกรงใจแต่ในแง่หนึ่งก็คือการเมืองเรื่องงบประมาณนั่นเอง

งานศึกษาส่วนที่ว่าด้วยอุปสรรคในการใช้ระบบสุขภาพของแรงงานข้ามชาติ นอกเหนือจากงานที่ชี้ให้เห็น การขาดหายไปของนโยบายแรงงานข้ามชาติในแผนการพัฒนาประเทศที่นำมาสู่การไม่ได้ดุลของแนวนโยบาย สุขภาพ-แรงงาน-ความมั่นคง และข้อเสนอว่าด้วยรูปแบบของการคลังสุขภาพแรงงานข้ามชาติรูปแบบต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ยังมีงานศึกษาระดับปฏิบัติการ ประกอบด้วย ข้อเสนอว่าด้วยแนวทางการจัดบริการสุขภาพ สำหรับแรงงานข้ามชาติในเชิงรุก ทั้งการจัดอาชีวอนามัยให้กลุ่มประมงทะเลโดย อนิรุจน์และคณะ^{๓๔} การจัดบริการ ปฐมภูมิในพื้นที่เขตเมืองให้ครอบคลุมกลุ่มประชากรเปราะบางโดยศรณีย์^{๓๕} งานศึกษาว่าด้วยบริการสุขภาพที่เป็น มิตรกับแรงงานข้ามชาติด้วยระบบอาสาสมัครสาธารณสุขต่างด้าวและพนักงานสาธารณสุขต่างด้าวโดย Hathairat และคณะ^{๓๖}

นอกจากนี้ยังมีงานที่ชี้ให้เห็นอุปสรรคที่บุคลากรสุขภาพต้องเผชิญในการให้บริการนอกเหนือจากสมรรถนะ ทางวัฒนธรรมโดย Rapeengpong และคณะ^{๓๗} ซึ่งต้องการการสนับสนุนช่วยเหลือเชิงโครงสร้าง พฤติกรรม แสวงหาการดูแลสุขภาพของแรงงานข้ามชาติของชาลววิทย์และคณะ^{๓๘} ที่ชี้ให้เห็นความพร้อมรับผิดชอบดูแล สุขภาพของแรงงานข้ามชาติเมื่อเข้าสู่ระบบบริการสุขภาพ

งานศึกษาอีกส่วนหนึ่งเปิดเผยให้เห็นทัศนคติบุคลากรสุขภาพต่อการให้บริการแรงงานข้ามชาติของ อรอนงค์และคณะ^{๓๙} ยงยุทธและคณะ^{๔๐} ศยามลและชลนภา^{๔๑} ซึ่งหากเทียบกับงานศึกษาในต่างประเทศ ปัจจัยด้านทัศนคติและวิธีคิดถือเป็นปัจจัยที่ส่งผลอย่างมากต่อแนวทางการจัดบริการและกระบวนการเชิงนโยบาย และส่งผลค่อนข้างมากต่อกำกับทิศทางการดำเนินแนวนโยบายด้านแรงงานข้ามชาติของประเทศไทย

๓. บทบาทขององค์กรเกี่ยวข้อง

๓.๑ ภาครัฐ

กระทรวงสาธารณสุข มีบทบาทสำคัญในการจัดมาตรการหลักประกันสุขภาพและบริการสุขภาพให้กับแรงงาน ข้ามชาติคู่ขนานไปกับนโยบายบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา โดยเริ่มจากการขาย บัตรประกันสุขภาพให้กับแรงงานข้ามชาติในพื้นที่ชายแดน การตรวจร่างกายแรงงานข้ามชาติในขั้นตอนขอ ใบอนุญาตทำงาน การจัดการการคลังทางสุขภาพเพื่อช่วยเหลือโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุขเขตพื้นที่ ชายแดน ที่ประสบวิกฤตทางการเงิน การพัฒนาระบบ พสต. และ อสต. และระบบสารสนเทศจัดเก็บข้อมูลสุขภาพ แรงงานข้ามชาติ ถือว่าเป็นหน่วยงานที่มีความก้าวหน้าทางความคิดค่อนข้างมากในการจัดหลักประกันสุขภาพและ บริการสุขภาพแรงงานข้ามชาติ

กระทรวงแรงงาน เป็นเจ้าภาพหลักในการบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติ แต่เมื่อพิจารณาจากสัดส่วน งบประมาณที่จัดสรรให้กับงานด้านแรงงานข้ามชาติ พบว่าเป็นสัดส่วนน้อยมากเมื่อเทียบกับ แรงงานข้ามชาติ มีสัดส่วนราวร้อยละ ๑๐ – ๑๕ ของประชากรแรงงานในประเทศไทย แม้จะมีการจัดเก็บค่าธรรมเนียมใบอนุญาต ทำงานจากแรงงานข้ามชาติรายได้ไม่น้อยเท่ากับแรงงานมีทักษะ แต่การใช้งบประมาณจากรายได้ค่าธรรมเนียม ดังกล่าวยังขาดความชัดเจนว่าจะกลับคืนสู่การคุ้มครองสิทธิแรงงานหรือพัฒนากลไกบริการรับเรื่องร้องเรียนที่ เป็นมิตรกับแรงงานข้ามชาติอย่างไร

สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง มีบทบาทหลักในการกำกับควบคุมและติดตามแรงงานข้ามชาติที่มีสถานะเข้าเมืองแตกต่างกัน และมีการบังคับใช้กฎหมายมุ่งไปในทิศทางควบคุมมิให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงาน ซึ่งอาจไม่ได้คู่กับความต้องการแรงงานของตลาดแรงงานในประเทศ และแนวทางควบคุมโรคของกระทรวงสาธารณสุข

คณะกรรมการนโยบายการบริหารจัดการการทำงานของคนต่างด้าว (คบท.) เป็นกลไกประสานงานกลางระหว่างหน่วยงานต่างๆ ตามพระราชกำหนดการบริหารจัดการการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. ๒๕๖๐ อย่างไรก็ตามมาตรการเชิงนโยบายส่วนใหญ่ยังดำเนินการผ่านมติ ครม. และยังขาดยุทธศาสตร์การดำเนินงานระยะยาว

ช่องว่างสำคัญระหว่างหน่วยงานภาครัฐก็คือ หน่วยงานจัดบริการสุขภาพประสบปัญหาขาดแคลนงบประมาณ ในขณะที่หน่วยงานจัดเก็บค่าธรรมเนียมขาดแนวทางจัดสรรงบประมาณเพื่อใช้ในการจัดบริการ หน่วยงานประกันสังคมและคุ้มครองสิทธิแรงงานยังมิได้จัดบริการให้ข้อมูลหรือรับเรื่องร้องเรียนที่เป็นมิตรต่อแรงงานข้ามชาติมากพอ

๓.๒ ภาคประชาสังคม

เครือข่ายองค์กรด้านประชากรข้ามชาติ (MWG – Migrant Working Group) ก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๙ มีบทบาทหลักในการประสานงานเครือข่ายองค์กรภาคประชาสังคมด้านแรงงานข้ามชาติ เพื่อขับเคลื่อนนโยบายระหว่างร่วมกับภาคส่วนต่างๆ เน้นประเด็นสุขภาพ การศึกษา และสิทธิแรงงาน โดยกลุ่มเป้าหมายหลักคือแรงงานข้ามชาติรายได้น้อย

เครือข่ายเพื่อสิทธิแรงงานข้ามชาติ (MWRN – Migrant Workers Right Network) ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๕๒ เพื่อส่งเสริมความตระหนักรู้เรื่องสิทธิแรงงานในกลุ่มแรงงานข้ามชาติพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร เน้นกลุ่มเป้าหมายแรงงานเมียนมาร์ ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีแรงงานข้ามชาติเป็นแรงงานหลักในอุตสาหกรรมอาหารทะเล นอกเหนือจากการอบรมให้ความรู้แล้วยังเชื่อมโยงกลุ่มแรงงานข้ามชาติกับสหภาพแรงงานในพื้นที่เพื่อเพิ่มศักยภาพในการเจรจาต่อรอง ทั้งยังให้คำปรึกษาด้านกฎหมายแก่แรงงาน

มูลนิธิเครือข่ายส่งเสริมคุณภาพชีวิตแรงงาน (LPN – Labour Protection Network) ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ เน้นจัดตั้งศูนย์การศึกษาให้กับลูกหลานแรงงานข้ามชาติ ให้ความช่วยเหลือเยื่อค้ำมนุษย์ด้านแรงงาน

มูลนิธิเพื่อเยาวชนชนบท (มยช.) ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ในพื้นที่เขตบางบอน รอยต่อระหว่างปริมณฑลและกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นแหล่งที่พักอาศัยของแรงงานข้ามชาติขนาดใหญ่ มุ่งจัดการศึกษาผ่านศูนย์การเรียนรู้ให้กับเด็ก เยาวชน ผู้ติดตามแรงงานข้ามชาติ และแรงงานข้ามชาติ และส่งเสริมการป้องกันโรคและการเข้าถึงบริการสุขภาพของกลุ่มเด็กเยาวชนและแรงงานข้ามชาติ

มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย มุ่งทำงานกับชุมชนแรงงานข้ามชาติ ร่วมมือกับกระทรวงสาธารณสุขหนุนเสริมการพัฒนาระบบอาสาสมัครสาธารณสุขต่างด้าว (อสต.) ซึ่งเป็นกลไกการทำงานเชิงรุกด้านสุขภาพที่สำคัญ และมีบทบาทเด่นชัดในการทำให้ชุมชนแรงงานข้ามชาติสามารถรับมือการระบาดของโควิด 19 ได้

มูลนิธิร่วมมิตรไทย-พม่า จัดสอนภาษาไทยและสนับสนุนการศึกษานอกระบบให้แก่แรงงานข้ามชาติในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

มูลนิธิรักษ์ไทย จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนผู้ติดตามแรงงานข้ามชาติในพื้นที่สมุทรสาคร ช่วงวิกฤตโรคระบาดมีบทบาทสนับสนุนล่ามแปลให้กับบุคลากรทางสุขภาพ

มูลนิธิสิทธิมนุษยชนและการพัฒนา (HRDF – Human Rights and Development Foundation) จัดตั้งคลินิกกฎหมายแรงงานและต่อต้านการค้ามนุษย์ด้านแรงงาน

องค์กรภาคประชาสังคมเหล่านี้ ส่วนใหญ่เน้นการทำงานแบบเสริมพลังร่วมกับชุมชนแรงงานข้ามชาติ พร้อมกับจัดบริการทางสังคมให้กับแรงงานข้ามชาติ เป็นต้นว่า คลินิกกฎหมาย ศูนย์เรียนรู้ โรงเรียนสอนภาษาไทย สนับสนุนการดำเนินงานส่วนใหญ่เป็นแหล่งทุนจากต่างประเทศเนื่องจากประเด็นแรงงานข้ามชาติที่ผ่านมาถือเป็นประเด็นอ่อนไหว และเมื่อเทียบกับสัดส่วนจำนวนประชากรแรงงานข้ามชาติทั้งหมด องค์กรภาคประชาสังคมเหล่านี้มีบุคลากรและทรัพยากรไม่เพียงพอกับขนาดของปัญหา อย่างไรก็ตาม ช่วงวิกฤติการระบาดใหญ่ที่ผ่านมาประเด็นแรงงานข้ามชาติกลายเป็นประเด็นสาธารณะ เนื่องจากการล็อกดาวน์แคมป์คนงานก่อสร้างในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ทำให้เกิดกลุ่มจิตอาสาระดมกำลังปกป้องคุ้มครองค้นหาแรงงานข้ามชาติที่ต้องการความช่วยเหลือและระดมทุนไปบริจาคข้าวปลาอาหารช่วยเหลือกลุ่มแรงงานข้ามชาติที่ประสบปัญหา และสังคมไทยเริ่มรู้จักประเด็นแรงงานข้ามชาติมากขึ้นนอกเหนือจากมุมมองการเข้าเมืองผิดกฎหมาย

๔. สถานการณ์การเข้าถึงสิทธิด้านสุขภาพของแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย

ตารางที่ ๑ สถิติแรงงานข้ามชาติที่มีใบอนุญาตทำงาน แรงงานข้ามชาติที่เป็นผู้ประกันตนในระบบประกันสังคม และระบบประกันสุขภาพแรงงานต่างด้าว ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔

ปี	รวม (ล้านคน)	แรงงานข้ามชาติที่มีใบอนุญาตทำงาน (ล้านคน)					ประกันสังคม	ประกันสุขภาพ แรงงานต่างด้าว
		ชั่วคราว	ส่งเสริมการ ลงทุน	ชนกลุ่มน้อย	ผลกัก ไม่ได้	ตาม ฤดูกาล		
๖๔	๒.๓๔๗	๑.๖๖๖	๐.๐๔๓	๐.๐๒๒	๐.๑๙๕	-	n/a	๐.๙๐๔
๖๓	๒.๕๑๒	๒.๑๖๔	๐.๐๔๓	๐.๐๖๔	๐.๒๔๒	-	๑.๐๕๖	๐.๗๘๐
๖๒	๓.๐๐๕	๒.๘๔๔	๐.๐๔๗	๐.๐๔๘	n/a	๐.๐๖๖	๑.๑๙๘	๐.๓๔๑
๖๑	๒.๑๒๐	๑.๙๖๙	๐.๐๔๖	๐.๐๖๙	n/a	๐.๐๓๗	๑.๒๑๖	๑.๔๖๕
๖๐	๒.๐๖๓	๑.๙๓๘	๐.๐๔๕	๐.๐๕๙	n/a	๐.๐๒๐	๐.๖๓๕	๐.๗๖๘

ที่มา: ข้อมูลจำนวนคนต่างด้าว ข้อมูลจำนวนคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานคงเหลืออยู่ในประเทศไทย จำแนกตามประเภท และภูมิภาค ประจำเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๔, กระทรวงแรงงาน
ข้อมูลจำนวนคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานคงเหลืออยู่ในประเทศไทย จำแนกตามประเภท และภูมิภาค ปี พ.ศ. ๒๕๕๖ – ๒๕๖๓, กระทรวงแรงงาน
ข้อมูลจำนวนแรงงานต่างด้าวประกันตนแยกตามสัญชาติ ปี พ.ศ. ๒๕๕๙-๒๕๖๓, กระทรวงแรงงาน
จำนวนแรงงานต่างด้าวที่ขึ้นทะเบียนระบบหลักประกันสุขภาพ ปีพ.ศ. ๒๕๕๙-๒๕๖๔, กองเศรษฐกิจสุขภาพและหลักประกันสุขภาพ

ในกลุ่มแรงงานข้ามชาติที่ได้รับอนุญาตทำงานมีสถานะทางกฎหมายแตกต่างกัน (ตารางที่ ๑) ตามพระราชกำหนดการบริหารจัดการการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. ๒๕๖๐ ประกอบด้วย

- **ประเภทชั่วคราว** (ทั่วไป พิสูจน์สัญชาติ และ MOU) เป็นคนต่างด้าวซึ่งมีถิ่นที่อยู่ในประเทศไทย และได้รับอนุญาตให้อยู่ชั่วคราว หรือได้รับอนุญาตทำงานตลอดชีพ เป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด และเพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกปี โดยมากเป็นกลุ่มแรงงานข้ามชาติรายได้ต่ำ
- **ประเภทส่งเสริมการลงทุน** เป็นคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตให้เข้ามาทำงานในประเทศไทยตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการลงทุน หรือกฎหมายอื่นที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับคนต่างด้าวในลักษณะเดียวกัน เช่น พรบ. ปีโตรเลียม พรบ. การนิคมอุตสาหกรรม มีจำนวนค่อนข้างคงที่
- **ประเภทชนกลุ่มน้อย** เป็นกลุ่มคนที่มีบัตรประจำตัวผู้ไม่มีสัญชาติไทย หรือบัตรประจำตัวผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียน ต้องต่ออายุใบอนุญาตทำงานทุก ๕ ปี
- **ประเภทผลักดันกลับประเทศต้นทางไม่ได้** เป็นกลุ่มแรงงานข้ามชาติที่ได้รับอนุญาตให้อยู่ต่อตาม มติคณะรัฐมนตรี โดยเฉพาะในช่วงพ.ศ. ๒๕๖๓ – ๒๕๖๔ ที่มีการระบาดของโควิด 19
- **ประเภทตามฤดูกาล หรือไป-กลับ** เป็นกลุ่มแรงงานข้ามชาติบริเวณชายแดนที่ต้องขอบัตรผ่านแดน และผ่านการตรวจสอบสุขภาพ โดยในช่วงที่มีการระบาดใหญ่ มีการปิดชายแดนและระงับการเคลื่อนย้ายแรงงาน

การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายจึงควรให้น้ำหนักกับแรงงานข้ามชาติประเภทชั่วคราว ชนกลุ่มน้อย กลุ่มผลักดันกลับไม่ได้ และแรงงานตามฤดูกาลหรือไป-กลับ เนื่องจากเป็นกลุ่มเปราะบาง มีรายได้ต่ำ ประสบปัญหาการเข้าถึงหลักประกันสุขภาพ/สังคม และการเข้าถึงบริการสุขภาพ ค่อนข้างมาก ส่วนแรงงานข้ามชาติประเภทส่งเสริมการลงทุนส่วนใหญ่มีระดับรายได้ค่อนข้างสูง สามารถซื้อประกันสุขภาพเอกชนได้ ไม่ประสบปัญหาการเข้าถึงสิทธิด้านสุขภาพ

	กลุ่มประชากรแรงงานข้ามชาติ	ดม.	แรงงาน	สุขภาพ
A	คนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงาน และมีประกันสังคม/ประกันสุขภาพ	✓	✓	✓
B	คนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงาน ไม่มีประกันสังคม/ประกันสุขภาพ	✓	✓	X
C	ผู้ติดตามแรงงานข้ามชาติ (A,B) และ นักท่องเที่ยว ที่ซื้อประกันสุขภาพ	✓	X	✓
D	ผู้ติดตามแรงงานข้ามชาติ (A,B) ผู้ลี้ภัย ในเขตเมืองที่มีเอกสาร และ นักท่องเที่ยว ที่ไม่มีประกันสุขภาพ	✓	X	X
E1	แรงงานข้ามชาติที่ไม่มีเอกสารและผู้ติดตามฯ ที่มีประกันสุขภาพ	X	X	✓
E2	แรงงานข้ามชาติที่ไม่มีเอกสารและผู้ติดตามฯ ที่ไม่มีประกันสุขภาพ และผู้ลี้ภัยในเขตเมืองที่ไม่มีเอกสาร	X	X	X
F	อื่นๆ เช่น ผู้ลี้ภัยในค่ายพักพิงชั่วคราว ผู้ต้องขังต่างชาติ/ต่างด้าวถูกกักตัว ฯลฯ	X	X	X

รูปที่ ๔ (ซ้าย) สิทธิแรงงานข้ามชาติผ่านมุมมองสิทธิ ๓ ประเภท ประกอบด้วย สิทธิตามกฎหมายเข้าเมือง สิทธิในการทำงาน และสิทธิด้านสุขภาพ^๗ (ขวา) การเข้าถึงสิทธิผ่านการมีเอกสารแต่ละประเภทของกลุ่มประชากรแรงงานข้ามชาติแต่ละกลุ่ม โดย ตม. คือกลุ่มที่มีพาสปอร์ตและวีซ่า แรงงาน คือกลุ่มที่มีใบอนุญาตทำงาน สุขภาพ คือกลุ่มที่มีประกันสุขภาพ/สังคม

หากพิจารณาสิทธิแรงงานข้ามชาติผ่านมุมมองสิทธิ ๓ ประเภท ได้แก่ สิทธิตามกฎหมายเข้าเมือง สิทธิในการทำงาน และสิทธิด้านสุขภาพ (รูปที่ ๔ ซ้าย) จะพบว่า โดยทั่วไปแล้ว ในทางสากล สิทธิในการทำงานและสิทธิด้านสุขภาพถือเป็นสิทธิมนุษยชน ในขณะที่สิทธิตามกฎหมายเข้าเมืองเป็นสิทธิอันเกิดจากประเทศปลายทางอนุญาตให้เข้ามาในประเทศ อย่างไรก็ตาม สำหรับประเทศไทย การเข้าถึงสิทธิในการทำงานและสิทธิด้านสุขภาพของแรงงานข้ามชาติในส่วนของการมีหลักประกันทางสุขภาพขึ้นกับสถานะในการเข้าเมืองตามกฎหมายการเข้าเมืองเป็นหลัก นั่นคือ กลุ่มที่มีพาสปอร์ตและวีซ่าจะถือว่าเป็นกลุ่มที่รับรองสิทธิตามกฎหมายเข้าเมือง (A, B, C, D) โดยมีบางกลุ่มได้รับใบอนุญาตทำงานตามกฎหมาย ส่วนกลุ่มแรงงานข้ามชาติไม่มีเอกสาร/ไม่ถูกระเบียบรวมทั้งผู้ติดตาม (E1, E2) ไม่สามารถขอใบอนุญาตทำงานได้ โดยบางกลุ่มมีประกันสุขภาพ บางกลุ่มไม่มี โดย กลุ่มอื่น (F) อาทิ กลุ่มผู้ลี้ภัยในค่ายผู้พลัดถิ่นชั่วคราว/ผู้ต้องขังต่างชาติ/ต่างด้าวถูกกักตัว ไม่อยู่ในขอบข่ายนิยามของแรงงานข้ามชาติในเอกสารฉบับนี้

ทั้งนี้ อาจแบ่งกลุ่มแรงงานข้ามชาติได้เป็น ๖ กลุ่ม (รูปที่ ๔) ซึ่งมีระดับการเข้าถึงสิทธิแตกต่างกัน ดังนี้

- A. **คนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงาน** เป็นกลุ่มที่มีหนังสือเดินทาง วีซ่า และใบอนุญาตทำงาน โดยกลุ่มนี้มีสิทธิเป็นผู้ประกันตนในระบบประกันสังคมหรือระบบประกันสุขภาพแรงงานต่างด้าว
- B. **คนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงาน แต่ไม่เป็นผู้ประกันตนในระบบประกันสังคมหรือระบบประกันสุขภาพแรงงานต่างด้าว** เป็นกลุ่มที่มีหนังสือเดินทาง วีซ่า และใบอนุญาตทำงาน เนื่องจากหลังจากได้รับใบอนุญาตทำงานแล้ว กลุ่มที่มีสิทธิเป็นผู้ประกันตนในระบบประกันสังคมเป็นกลุ่มที่นายจ้างหลีกเลี่ยงไม่ส่งประกันสังคม ส่วนกลุ่มที่มีสิทธิเป็นผู้ประกันตนในระบบประกันสุขภาพแรงงานต่างด้าวไม่ต่ออายุบัตรประกันสุขภาพ
- C. **ผู้ติดตามแรงงานข้ามชาติ และ นักท่องเที่ยวที่มีประกันสุขภาพ** เป็นกลุ่มที่มีหนังสือเดินทางและวีซ่า แม้จะไม่มีสิทธิทำงานเพราะไม่มีใบอนุญาตทำงาน แต่มีสิทธิด้านสุขภาพเนื่องจากซื้อบัตรประกันสุขภาพแรงงานต่างด้าวและคนต่างด้าว หรือ ประกันสุขภาพสำหรับนักท่องเที่ยว
- D. **ผู้ติดตามแรงงานข้ามชาติ ผู้ลี้ภัยในเขตเมืองที่มีเอกสาร และนักท่องเที่ยว ที่ไม่มีประกันสุขภาพ** เป็นกลุ่มที่มีหนังสือเดินทางและวีซ่า แต่ไม่มีใบอนุญาตทำงาน และไม่มีสิทธิด้านสุขภาพเนื่องจากไม่ได้ซื้อประกันสุขภาพ และหรือสถานบริการไม่จัดจำหน่าย/ไม่ต่ออายุบัตรประกันสุขภาพคนต่างด้าว

^๗ ในที่นี้หมายถึงสิทธิในการเข้าถึงหลักประกันสุขภาพ โดยประเทศไทยมีการจัดระบบหลักประกันสุขภาพให้กับแรงงานข้ามชาติและผู้ติดตามแรงงานข้ามชาติใน ๒ ระบบ คือ ระบบประกันสังคม (Social Security system) ภายใต้การดูแลของกระทรวงแรงงาน และ ระบบประกันสุขภาพสำหรับแรงงานต่างด้าวและคนต่างด้าว (Migrant Health Insurance system) ภายใต้การดูแลของกระทรวงสาธารณสุข

E. แรงงานข้ามชาติและผู้ติดตามแรงงานข้ามชาติที่ไม่มีเอกสาร/ไม่ถูกระเบียบ และผู้ลี้ภัยในเขตเมืองที่ไม่มีเอกสาร อาจแบ่งเป็น

- **E1 มีประกันสุขภาพ** เป็นผู้ประกันตนในกองทุนคนต่างด้าวและแรงงานต่างด้าว
- **E2 ไม่มีประกันสุขภาพ**

กลุ่มที่ไม่มีประกันสุขภาพ (E2) เป็นกลุ่มเสี่ยงทางสุขภาพมากที่สุด เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ไม่มีวีซ่า ไม่มีใบอนุญาตทำงาน จึงไม่สามารถซื้อบัตรประกันสุขภาพได้ ซึ่งการไม่มีเอกสารประจำตัว หรือเอกสารหมดอายุ ถือเป็นความเปราะบางของแรงงานข้ามชาติกลุ่มนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการแสดงตนต่อเจ้าหน้าที่รัฐ โดยมากจึงเข้าไม่ถึงบัตรประกันสุขภาพ เมื่อเจ็บป่วยจึงต้องจ่ายค่ารักษาพยาบาลตามจริง

F. ผู้ลี้ภัยในค่ายพักพิงชั่วคราว ผู้ต้องขังต่างชาติ คนต่างด้าวที่เป็นผู้ต้องกัก เป็นกลุ่มที่ไม่ได้รับสิทธิเข้าเมือง ไม่ได้รับสิทธิในการทำงาน และไม่มีสิทธิด้านสุขภาพ

ในการพัฒนานโยบายการเข้าถึงสิทธิด้านสุขภาพแรงงานข้ามชาติควรมุ่งเน้นแรงงานข้ามชาติที่เป็นคนต่างด้าวที่อยู่ระหว่างหางานหรือถูกจ้างในประเทศไทย หรือเคยหางานหรือถูกจ้างงานแต่ไม่สามารถทำงานต่อได้ และยังคงอาศัยอยู่ในประเทศไทย ซึ่งครอบคลุม ๕ กลุ่มแรก (A-E) โดยกลุ่มสุดท้าย (F) ถือว่าอยู่นอกขอบเขตการศึกษา

ตารางที่ ๒ แรงงานข้ามชาติในประเทศไทยกับสิทธิด้านสุขภาพ

	กลุ่มประชากรแรงงานข้ามชาติ*	เข้าเมือง	ทำงาน	สุขภาพ	จำนวน (คน)	ปัญหาสิทธิด้านสุขภาพ
A	คนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงาน	✓	✓	✓	(SSO) ๑,๐๕๖,๔๘๕ (HIC) ๗๘๐,๔๔๖	การเข้าถึง
B	คนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานตกหล่นจากประกันสังคม/สุขภาพ	✓	✓	X	๕๑๐,๔๙๓	การเข้าถึง
C	ผู้ติดตามแรงงานข้ามชาติ / นักท่องเที่ยวที่ซื้อประกันสุขภาพ	✓	X	✓	(รวมในยอด HIC)	การเข้าถึง
D	ผู้ติดตามแรงงานข้ามชาติ / ผู้ลี้ภัยในเขตเมืองที่มีเอกสาร / นักท่องเที่ยวที่ไม่มีประกันสุขภาพ	✓	X	X	N/A	การเข้าถึง
E	แรงงานข้ามชาติที่ไม่มีเอกสารและผู้ติดตาม / ผู้ลี้ภัยในเขตเมืองที่ไม่มีเอกสาร	X	X	X	(IOM) ๑,๘๐๐,๐๐	การมีอยู่
F	ผู้ลี้ภัยในค่ายพักพิงชั่วคราว ผู้ต้องขังต่างชาติ/ต่างด้าวถูกกักตัว	X	X	X	๑๐,๙๐๐	การเข้าถึง

ที่มา: (SSO) ข้อมูลจำนวนแรงงานต่างด้าวที่เป็นผู้ประกันตนในระบบประกันสังคมแยกตามสัญชาติ ปี พ.ศ. ๒๕๖๓, กระทรวงแรงงาน
(HIC) ข้อมูลจำนวนแรงงานต่างด้าวที่ขึ้นทะเบียนในระบบหลักประกันสุขภาพสำหรับแรงงานต่างด้าวและคนต่างด้าว ปี พ.ศ. ๒๕๖๓,
กองเศรษฐกิจสุขภาพและหลักประกันสุขภาพ
ข้อมูลจำนวนคนต่างด้าวข้อมูลจำนวนคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานคงเหลืออยู่ในประเทศไทย ปี พ.ศ. ๒๕๖๑, กระทรวงแรงงาน
ตัวเลขประเมินจำนวนแรงงานข้ามชาติทั้งหมดในประเทศไทย ปี พ.ศ. ๒๕๖๑, องค์การระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐาน

แรงงานข้ามชาติในประเทศไทยแต่ละกลุ่มเผชิญกับปัญหาสิทธิสุขภาพแตกต่างกัน (ตารางที่ ๒)
จากจำนวนคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงาน (กลุ่ม A) รวม ๒.๕ ล้านคนในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ พบว่ามีกลุ่มที่เป็น
ผู้ประกันตนในระบบประกันสังคม ๑.๐๕ ล้านคน เป็นผู้ประกันตนในระบบประกันสุขภาพแรงงานต่างด้าว
(รวมผู้ติดตาม ที่ซื้อประกันสุขภาพ กลุ่ม C) ๐.๗๘ ล้านคน แรงงานกลุ่มนี้เผชิญกับปัญหาการเข้าถึงสิทธิประโยชน์
ในระบบประกันสังคมหรือการเข้าถึงบริการสุขภาพ

ตัวเลขข้างต้นทำให้ประเมินว่ากลุ่มแรงงานข้ามชาติที่ได้รับอนุญาตทำงานแต่ตกหล่นจากระบบ
ประกันสังคมหรือประกันสุขภาพแรงงานต่างด้าว (กลุ่ม B) มีอยู่ราว ๐.๕๑ ล้านคน โดยกลุ่มนี้เข้าไม่ถึงสิทธิ
ประกันสังคมหรือสิทธิประกันสุขภาพ

นอกจากนี้ หากประเมินว่ามีแรงงานข้ามชาติไร้เอกสาร (กลุ่ม E) อีก ๒.๑ ล้านคน ตามข้อมูลขององค์การ
ระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐาน (IOM) กลุ่มนี้ถือเป็นกลุ่มเปราะบางด้านสิทธิ และเป็นกลุ่มเสี่ยง
ทางสุขภาพมากที่สุด เนื่องจากเป็นกลุ่มคนทำงานที่เข้าไม่ถึงสิทธิสุขภาพเลย

ดังนั้น จึงควรมุ่งให้ความสนใจกับประเด็นการเข้าถึงสิทธิด้านสุขภาพของกลุ่มแรงงานข้ามชาติไร้เอกสาร
(กลุ่ม E) เป็นอันดับแรก รองลงไปคือการเข้าถึงสิทธิประกันสังคมหรือสิทธิประกันสุขภาพของกลุ่มแรงงานข้ามชาติ
ที่ได้รับอนุญาตทำงานแต่ตกหล่นจากประกันสังคมหรือประกันสุขภาพ (กลุ่ม B) และการเข้าถึงสิทธิประโยชน์
ประกันสังคมหรือการเข้าถึงบริการของกลุ่มแรงงานข้ามชาติที่ได้รับอนุญาตทำงาน (A)

๕. ข้อจำกัดในการเข้าถึงสิทธิด้านสุขภาพของแรงงานข้ามชาติ

การเข้าถึงสิทธิด้านสุขภาพของแรงงานข้ามชาติในบริบทของประเทศไทย พบข้อจำกัดใหญ่ ๓ ประการ
ที่รัฐไม่สามารถดำเนินการให้ประชากรแรงงานข้ามชาติบรรลุผลลัพธ์ทางสุขภาพตามมาตรฐานสูงสุดเท่าที่เป็นไปได้
ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๕.๑ หลักประกันสุขภาพแรงงานข้ามชาติ ไม่ได้จัดให้ตามระดับการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและสังคม ของแรงงาน

ในทางปฏิบัติ เมื่อแรงงานข้ามชาติเจ็บป่วยต้องรับการรักษาพยาบาล สถานบริการทางแพทย์ก็ให้บริการ
โดยพิจารณาจากความสามารถที่จะจ่ายของแรงงานข้ามชาติและหรือนายจ้าง โดยไม่คำนึงถึงสถานะการเข้าเมือง
อย่างไรก็ตาม การเป็นผู้ประกันตนในระบบประกันสุขภาพแรงงานต่างด้าวมีสถานะการเข้าเมืองเป็นเงื่อนไข
เนื่องจากการตรวจสุขภาพและซื้อประกันสุขภาพแรงงานต่างด้าวเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดทำเอกสาร

คนเข้าเมืองและขอใบอนุญาตทำงาน ดังนั้นเอง กลุ่มแรงงานข้ามชาติไม่มีเอกสาร จึงไม่สามารถเข้าถึงสิทธิด้านสุขภาพได้ นำมาสู่ภาระทางการคลังเมื่อเผชิญกับวิกฤตความมั่นคงทางสุขภาพ

เมื่อพิจารณาแนวปฏิบัติในประเทศที่จัดหลักประกันสุขภาพให้กับแรงงานข้ามชาติไม่มีเอกสาร^{๔๒,๔๓,๔๔,๔๕,๔๖,๔๗,๔๘} จะพบว่าประเทศเหล่านั้นมีหลักประกันสุขภาพที่มุ่งรองรับแรงงานข้ามชาติที่มีรายได้น้อย เป็นการจัดสิทธิด้านสุขภาพบนพื้นฐานของระยะเวลาการพำนักในประเทศและระดับการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมของแรงงานข้ามชาติ โดยไม่คำนึงถึงสถานะการเข้าเมือง

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของระบบสาธารณสุขและหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า และหลักการดังกล่าวก็ได้มีการดำเนินการผ่านการจัดสิทธิทางการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชนหรือผู้ติดตามแรงงานข้ามชาติที่ไม่มีเอกสารในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ แล้ว^{๔๙}

๕.๒ ค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายในกระบวนการขออนุญาตทำงานในประเทศไทย จัดเก็บโดยไม่คำนึงถึงลักษณะงานที่มีรายได้น้อยของแรงงานข้ามชาติ

ค่าใช้จ่ายในกระบวนการเข้ามาทำงานในประเทศไทย^{๕๐} ส่วนมากมาจากค่าธรรมเนียมหนังสือเดินทาง วีซ่า และใบอนุญาตทำงาน ซึ่งรวมกันแล้วเป็นสัดส่วนร้อยละ ๖๐ ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด (เฉลี่ย ๓๒๘ ดอลลาร์สหรัฐ หรือราว ๑๐,๐๐๐ บาท) รองลงไปเป็นค่าใช้จ่ายในการเดินทางเข้ามาในประเทศไทย (ร้อยละ ๒๐) ค่าตรวจสุขภาพ (ร้อยละ ๙) ค่าทำบัตรประจำตัวคนต่างด้าว (ร้อยละ ๖) และค่าใช้จ่ายให้กับเจ้าหน้าที่ (ร้อยละ ๔)

สัดส่วนค่าใช้จ่ายค่าธรรมเนียมเอกสารราชการของแรงงานข้ามชาติแต่ละสัญชาติยังแตกต่างกันไปในรายละเอียด นั่นคือ ในขณะที่แรงงานข้ามชาติกัมพูชามีค่าใช้จ่ายจากหนังสือเดินทางและวีซ่ารวมกันราว ๒ ใน ๓ ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด รองลงไปคือค่าทำบัตรประจำตัว และค่าเดินทาง แรงงานข้ามชาติเมียนมาร์มีค่าใช้จ่ายในการตรวจสุขภาพค่อนข้างสูง และค่าใช้จ่ายให้กับเจ้าหน้าที่สูงกว่าแรงงานกัมพูชา ส่วนแรงงานข้ามชาติลาวมีค่าใช้จ่ายในการตรวจสุขภาพค่อนข้างสูง เช่นเดียวกับค่าเดินทางภายในประเทศไทย

แรงงานข้ามชาติต้องจ่ายค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องในกระบวนการเสาะหาแรงงาน (recruitment) สูงถึง ๑.๙ – ๒.๒ เท่าของอัตราเงินเดือนที่ได้รับ^{๕๑} ดังนั้นเอง แม้ว่าค่าใช้จ่ายในการตรวจสุขภาพและทำประกันสุขภาพของแรงงานข้ามชาติไม่สูงนัก (ร้อยละ ๙) แต่ค่าธรรมเนียมการทำหนังสือเดินทาง (ร้อยละ ๒๐) วีซ่า (ร้อยละ ๒๒) และใบอนุญาตทำงาน (ร้อยละ ๑๘) รวมกันแล้วเป็นค่าใช้จ่ายที่สูงมากสำหรับแรงงานข้ามชาติที่เป็นแรงงานรายได้น้อย

ทางเลือกของแรงงานข้ามชาติจึงมีสามทาง ได้แก่ นำทรัพย์สินไปจำนองแล้วทำงานส่งเงินกลับมาผ่อนหนี้ หรือนายจ้าง/นายหน้าเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายและถือเป็นการให้กู้ยืมโดยให้ทำงานผ่อนใช้หนี้ หรือเป็นแรงงานข้ามชาติไร้เอกสาร ซึ่งสองทางเลือกหลังนำไปสู่การเข้าถึงงานรายได้น้อย ไม่ปลอดภัย เป็นอันตรายต่อสุขภาพ และเปราะบางต่อการถูกละเมิดสิทธิทั้งจากนายจ้างและการหาประโยชน์มิชอบโดยเจ้าหน้าที่รัฐ

หากเทียบกับประเทศพัฒนาแล้ว ดังเช่น เยอรมนี^{๕๒} ในปี พ.ศ. ๒๕๖๔ ค่าธรรมเนียมวีซ่าทำงานอยู่ที่ ๗๕ ยูโร (๒,๙๐๐ บาท) สำหรับแรงงานที่จะเข้าไปทำงานมีเงินเดือนไม่ต่ำกว่า ๔๖,๘๖๐ ยูโร (๑,๘๑๕,๘๒๕ บาท)

และแรงงานมีทักษะที่จะเข้าไปทำงานมีเงินเดือนไม่ต่ำกว่า ๕๖,๘๐๐ ยูโร (๒,๒๐๓,๓๒๕ บาท) หรือ ๔๔,๓๐๔ (๑,๗๑๖,๘๘๐ บาท) กรณีวิชาชีพด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิศวกรรมศาสตร์ และคณิตศาสตร์ ในขณะที่แรงงานข้ามชาติสัญชาติกัมพูชา ลาว และเมียนมาร์ ไม่ใช่แรงงานทักษะสูง และเข้ามาทำงานระดับล่าง มีรายได้เป็นค่าจ้างขั้นต่ำ

ค่าธรรมเนียมนิยมและค่าใช้จ่ายในการเข้ามาทำงานในประเทศไทยจึงถือเป็นปัจจัยกำหนดสุขภาพที่สำคัญ โดยเหตุที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ในประเทศต้นทางและหรือปลายทาง การมีสถานะเข้าเมือง การมีใบอนุญาตทำงาน การมีเอกสารประจำตัว

แม้ว่าประเทศไทยจะกำหนดให้แรงงานข้ามชาติที่เข้าสู่กระบวนการขอใบอนุญาตทำงานเข้ารับการตรวจสุขภาพ แต่การดำรงอยู่ของแรงงานข้ามชาติไม่มีเอกสาร (เนื่องจากไม่สามารถจ่ายค่าธรรมเนียมในการดำเนินการ) ยิ่งทำให้สถานการณ์การตรวจหาโรคเป็นไปได้ยากยิ่งขึ้น

หากลดค่าใช้จ่ายค่าธรรมเนียมของภาครัฐทั้งในประเทศต้นทางและปลายทางลงมาได้ ก็น่าจะช่วยให้แรงงานข้ามชาติเข้าสู่กระบวนการทำเอกสารประจำตัวมากขึ้น หรือมีกลไกหรือมาตรการเชิงรุกในการตรวจหาโรคในกลุ่มแรงงานข้ามชาติทุกกลุ่มโดยไม่คำนึงถึงสถานะการเข้าเมือง แนวทางการป้องกันและควบคุมโรคก็ย่อมมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้ มาตรการการส่งแรงงานข้ามชาติที่เป็นโรคต้องห้ามกลับ ก็มีข้อพิจารณาว่า นอกจากจะเป็นประเด็นท้าทายสิทธิมนุษยชนพื้นฐานของระบบสาธารณสุขที่มีหน้าที่ป้องกันและรักษาโรคแล้ว ยังอาจเป็นมาตรการที่ผลักแรงงานข้ามชาติออกจากกระบวนการตรวจสุขภาพและหรือกระบวนการขอเอกสารประจำตัวอีกด้วย

๕.๓ การจัดสรรงบประมาณสำหรับบริการสุขภาพ ไม่สอดคล้องกับรายรับจากค่าธรรมเนียมทั้งหมดที่จัดเก็บจากแรงงานข้ามชาติ

แม้ว่าจะมีการจัดเก็บค่าธรรมเนียมจากแรงงานข้ามชาติโดยหน่วยงานรัฐหลายฝ่าย แต่การจัดสรรเงินงบประมาณสำหรับจัดบริการให้กับแรงงานข้ามชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ของหน่วยบริการสุขภาพ อยู่บนฐานรายได้จากบัตรประกันสุขภาพแรงงานข้ามชาติเป็นหลัก ในขณะที่ แรงงานข้ามชาติทุกกลุ่ม เมื่อเจ็บป่วยจะเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลรัฐ แม้ว่าบางส่วนไม่มีหลักประกันสุขภาพหรือไม่มีเงินจ่ายค่ารักษา และโรงพยาบาลไม่อาจปฏิเสธการรักษาได้ด้วยเหตุผลทางมนุษยธรรม จึงเกิดเป็นภาระค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพที่เรียกเก็บไม่ได้ของโรงพยาบาล ซึ่งรัฐควรมีงบประมาณสนับสนุนหน่วยบริการสาธารณสุขที่มีภาวะค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลคน/แรงงานข้ามชาติ กลุ่มไม่มีสิทธิการรักษาพยาบาลและไม่สามารถเรียกเก็บได้ รวมทั้งจัดสรรงบประมาณกรณีต่างๆ อย่างรวดเร็ว เพื่อให้หน่วยบริการมีสภาพคล่อง สามารถให้การรักษาประชาชนทุกคนทุกกลุ่มทุกสิทธิได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สถานการณ์ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของประชากรต่างชาติ ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔ (ตารางที่ ๓) พบว่า สัดส่วนค่าใช้จ่ายบริการสุขภาพของกลุ่มแรงงานข้ามชาติ ๔ สัญชาติ อยู่ระหว่างร้อยละ ๖๒ - ๙๓ หรือเฉลี่ยร้อยละ ๗๙ ต่อปี ของค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของประชากรต่างชาติทั้งหมด โดยในปี พ.ศ. ๒๕๖๔ ค่าใช้จ่ายทั้งหมดนี้

มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากเดิม ๑.๔ เท่า จากค่าใช้จ่ายทั้งหมดในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ เนื่องจากเผชิญกับสถานการณ์โรคระบาด

ตารางที่ ๓ ค่าใช้จ่ายบริการสุขภาพประชากรต่างชาติทั้งหมด และค่าใช้จ่ายบริการสุขภาพเฉพาะแรงงานข้ามชาติ ๔ สัญชาติ (กัมพูชา ลาว เมียนมาร์ เวียดนาม) ทุกกลุ่ม ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔ เฉพาะสถานพยาบาลในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุขทั่วประเทศ (ไม่รวมกรุงเทพมหานคร)

ปี	ค่าใช้จ่ายทั้งหมด	๔ สัญชาติ		๔ สัญชาติ เก็บได้		๔ สัญชาติ เก็บไม่ได้	
	(ล้านบาท)	(ล้านบาท)	%	(ล้านบาท)	(ล้านบาท)	%	
๖๔	๑๐,๑๙๓	๘,๖๔๗	๘๓	๒,๗๙๘	๕,๘๔๙	๖๘	
๖๓	๗,๓๘๓	๔,๕๔๔	๖๒	๒,๓๖๗	๒,๑๗๗	๔๘	
๖๒	๕,๗๒๓	๔,๖๑๕	๘๐	๒,๑๔๔	๒,๔๗๑	๕๔	
๖๑	๖,๙๔๓	๖,๔๗๒	๙๓	๒,๖๑๗	๓,๘๕๕	๖๐	
๖๐	๕,๓๓๒	๔,๑๓๙	๗๘	๒,๕๙๐	๑,๕๔๙	๓๗	

ที่มา: ค่าใช้จ่ายบริการสุขภาพแก่ประชากรข้ามชาติ, Health Data Center, ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กระทรวงสาธารณสุข

ทั้งนี้ ค่าใช้จ่ายของแรงงานข้ามชาติที่เดินทางข้ามแดนมาเพื่อรับการรักษา มีสัดส่วนน้อยมาก รวบรวมได้ ๑ ของค่าใช้จ่ายทั้งหมดในกลุ่มแรงงานข้ามชาติ ๔ สัญชาติ

นอกจากนี้ ยังพบว่าสัดส่วนค่าใช้จ่ายบริการสุขภาพที่เรียกเก็บไม่ได้ของกลุ่มแรงงานข้ามชาติ ๔ สัญชาติ อยู่ระหว่างร้อยละ ๓๗ - ๖๘ หรือเฉลี่ยร้อยละ ๕๓ ต่อปี ของค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพทั้งหมดของแรงงานข้ามชาติ ๔ สัญชาติ นั่นคือ มีค่าใช้จ่ายที่เรียกเก็บไม่ได้ในกลุ่มแรงงานข้ามชาติ ๔ สัญชาติที่มาใช้บริการสุขภาพราวครึ่งหนึ่ง

ตารางที่ ๔ ค่าใช้จ่ายบริการสุขภาพประชากรต่างชาติทั่วประเทศ และในจังหวัดชายแดน (๓๑ จังหวัด)

ปี	ค่าใช้จ่ายทั้งหมด			เรียกเก็บได้		เรียกเก็บไม่ได้		
	ทั่วประเทศ	ชายแดน		ทั่วประเทศ	ชายแดน	ทั่วประเทศ	ชายแดน	
	(ล้านบาท)	(ล้านบาท)	(%)	(ล้านบาท)	(ล้านบาท)	(ล้านบาท)	(ล้านบาท)	(%)
๖๔	๑๐,๓๔๐	๔,๒๖๘	๔๑	๓,๐๙๙	๑,๒๔๒	๗,๒๔๑	๓,๐๒๖	๔๒
๖๓	๗,๓๘๔	๓,๔๑๓	๔๖	๓,๒๖๖	๑,๖๔๙	๔,๑๑๗	๑,๗๖๔	๔๒
๖๒	๕,๗๒๓	๓,๔๔๗	๖๐	๒,๕๕๔	๑,๕๕๒	๓,๑๖๙	๑,๘๙๔	๖๐
๖๑	๖,๙๔๔	๓,๙๙๕	๕๘	๓,๑๖๕	๑,๙๑๔	๓,๗๗๙	๒,๐๘๒	๕๕
๖๐	๕,๓๓๒	๓,๓๐๔	๖๒	๑,๙๙๗	๑,๑๖๖	๓,๓๓๕	๒,๑๖๗	๖๔

เมื่อพิจารณาค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของประชากรต่างชาติ ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ชายแดน (๓๑ จังหวัด) เปรียบเทียบกับพื้นที่อื่น (ตารางที่ ๔) พบว่า สัดส่วนค่าใช้จ่ายบริการสุขภาพประชากร ต่างชาติทั้งหมดในพื้นที่ชายแดนมีแนวโน้มลดลง นั่นคือ สัดส่วนค่าใช้จ่ายบริการสุขภาพในพื้นที่เขตเมืองมีแนวโน้ม สูงขึ้น โดยในปี พ.ศ. ๒๕๖๔ ค่าใช้จ่ายบริการสุขภาพประชากรต่างชาติในพื้นที่เขตเมืองอยู่ที่ ร้อยละ ๕๙ ของ ค่าใช้จ่ายบริการสุขภาพของประชากรต่างชาติทั้งหมด

ขณะเดียวกัน พบว่าสัดส่วนค่าใช้จ่ายบริการสุขภาพประชากรต่างชาติที่เรียกเก็บไม่ได้ในพื้นที่ชายแดน มีแนวโน้มลดลง นั่นคือ ค่าใช้จ่ายบริการสุขภาพประชากรต่างชาติที่เรียกเก็บไม่ได้ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในพื้นที่เขตเมือง โดยในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ และ ปี พ.ศ. ๒๕๖๔ มีสัดส่วนราวร้อยละ ๕๘ ของค่าใช้จ่ายบริการสุขภาพประชากรต่างชาติ ที่เรียกเก็บไม่ได้ทั้งหมด

ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่ามีกลุ่มประชากรต่างชาติที่ยังเข้าไม่ถึงหลักประกันสุขภาพจำนวนมาก โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานข้ามชาติไม่มีเอกสารหรือแรงงานไม่ถูกระเบียบ รวมถึงแรงงานข้ามชาติที่ได้รับอนุญาต ทำงานแต่ตกหล่นจากประกันสังคมหรือประกันสุขภาพ โดยเฉพาะในกลุ่มประชากรแรงงานข้ามชาติ ๔ สัญชาติ ในพื้นที่เขตเมือง โดยพบว่า หนึ่งในสาเหตุสำคัญของการตกหล่นจากระบบประกันสังคม/ประกันสุขภาพของ แรงงานข้ามชาติในสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด 19 คือ ช่องว่างทางนโยบายการบริหารจัดการแรงงานข้าม ชาติ ซึ่งในภาวะปกติ ได้มีการกำหนดว่าหากแรงงานข้ามชาติไม่ได้ทำงานกับนายจ้างเดิมแล้ว จะต้องหานายจ้าง ใหม่ภายในระยะเวลา ๓๐ วัน^{๕๓} มิเช่นนั้นจะถือว่าสิ้นสุดสถานะการจ้างและสถานะการอยู่ในประเทศไทย อันจะมี ผลให้สิทธิในหลักประกันสุขภาพของแรงงานข้ามชาติสิ้นสุดตามไปด้วย อย่างไรก็ตาม เนื่องจากไม่ได้มีการยกเว้น เงื่อนไขนี้ในภาวะที่ประเทศประสบกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ในระลอกหนึ่งถึงระลอกสาม ประกอบกับมาตรการห้ามการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติเพื่อการป้องกันควบคุมการระบาดของโรคโควิด 19^{๕๔,๕๕} เป็นเหตุให้แรงงานข้ามชาติที่นายจ้างยุติการประกอบกิจการจากสถานการณ์โควิด 19 และไม่สามารถหานายจ้าง ใหม่ได้ในเวลาที่กฎหมายกำหนด ซึ่งมีการคาดการณ์ว่ามีจำนวนไม่น้อยกว่า ๗๐๐,๐๐๐ คน (ข้อมูล ณ เดือน มีนาคม ๒๕๖๔)^{๕๖} ต้องสิ้นสุดสถานะการจ้างงาน กลายเป็นแรงงานที่ไม่มีเอกสารหรือแรงงานไม่ถูกระเบียบ และ เข้าถึงไม่ถึงหลักประกันสุขภาพ รวมถึงปัญหาแรงงานข้ามชาติที่หลักประกันสุขภาพหมดอายุในระหว่างสถานการณ์ โควิด 19 ไม่สามารถซื้อหลักประกันสุขภาพใหม่ได้เพราะยุ่งยากในการเดินทางไปดำเนินการตามขั้นตอน สถานบริการสุขภาพที่เคยขายบัตรสุขภาพหยุดขาย และความไม่ชัดเจนในเรื่องการขายบัตรสุขภาพ^{๕๗}

การระบาดของโรคโควิด 19 ส่งผลโดยตรงต่อการเพิ่มขึ้นของค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของแรงงานข้ามชาติ ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๖๓ – ๒๕๖๔ ซึ่งพบการระบาดของโรคโควิด ๑๙ ในลักษณะกลุ่มก้อน (cluster) ในกลุ่มแรงงาน ข้ามชาติ อันมีสาเหตุจากสภาพแวดล้อมในการทำงานและการพักอาศัย การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพ และการเข้าถึงอุปกรณ์ป้องกันได้ไม่เพียงพอ^{๕๘} ประกอบกับอัตราค่าใช้จ่ายในการรักษาโรคโควิด 19 ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๖๓ – ๒๕๖๔ ซึ่งมีค่าใช้จ่ายต่อคนค่อนข้างสูงเนื่องจากต้องมีการรักษา/กักตัวไม่น้อยกว่า ๑๔ วัน^{๕๙} โดยพบว่า ค่าใช้จ่ายบริการสุขภาพของแรงงานข้ามชาติ ๔ สัญชาติ (กัมพูชา ลาว เมียนมาร์ เวียดนาม) ทุกกลุ่ม ทั่วประเทศ เพิ่มขึ้นจาก ๔.๕ พันล้าน ในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ เป็น ๘.๖ พันล้าน ในปี พ.ศ. ๒๕๖๔ และสัดส่วนค่าใช้จ่าย

บริการสุขภาพที่เรียกเก็บไม่ได้ของสถานพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข เพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๔๘ ในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ เป็นร้อยละ ๖๘ ในปี พ.ศ. ๒๕๖๔ (ดูตารางที่ ๓ และ ๔) และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ หากไม่มีมาตรการหลักประกันสุขภาพและแนวทางบริการวัคซีนแก่ประชากรแรงงานข้ามชาติทุกกลุ่ม

การเพิ่มขึ้นของสัดส่วนค่าใช้จ่ายบริการสุขภาพที่เรียกเก็บไม่ได้ ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการตกหล่นจากระบบประกันสังคม/ประกันสุขภาพของแรงงานข้ามชาติเนื่องจากช่องว่างทางนโยบายการบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติ ในสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด 19 ซึ่งคาดการณ์ว่ามีจำนวนกว่า ๗๐๐,๐๐๐ คน (ข้อมูล ณ เดือนมีนาคม ๒๕๖๔)^{๖๐} อันส่งผลให้สัดส่วนค่าใช้จ่ายบริการสุขภาพที่เรียกเก็บได้ที่รัฐพึงได้จากการเก็บค่าประกันสังคม/ประกันสุขภาพของแรงงานข้ามชาติลดลงตามสัดส่วนแรงงานข้ามชาติที่สามารถเข้าสู่ระบบที่ลดลง ซึ่งหากมีมาตรการนำกลุ่มประชากรข้ามชาติเหล่านี้เข้าสู่หลักประกันสุขภาพได้ทั้งหมด รวมถึงมีการทำงานเชิงรุกในการป้องกันควบคุมโรค อาทิ ในการให้ข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพ การตรวจคัดกรองโรค การสนับสนุนอุปกรณ์ป้องกัน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากแรงงานข้ามชาติในการป้องกันควบคุมโรคในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว และชุมชน เมื่อเผชิญกับภัยพิบัติโรคระบาด ย่อมช่วยลดภาระการคลังทางสุขภาพได้ ดังกรณีเปรียบเทียบกับประเทศพัฒนา ดังเช่น สหพันธสาธารณรัฐเยอรมัน สิงคโปร์ เกาหลีใต้ ซึ่งมีระบบคุ้มครองทางสังคมที่พร้อมรับมือภัยพิบัติ (shock-responsive social protection system) ประชากรทุกกลุ่มรวมทั้งแรงงานข้ามชาติจะมีระบบประกันสังคมหรือระบบประกันสุขภาพรองรับ เมื่อเกิดวิกฤตโรคระบาดใหญ่ แรงงานข้ามชาติทุกกลุ่มจึงเข้าถึงบริการสุขภาพ และไม่ก่อภาระการคลังด้านสาธารณสุข^{๖๑}

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาค่าใช้จ่ายบริการสุขภาพประชากรต่างชาติทั้งหมด ในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ ราว ๗.๔ พันล้านบาท พบว่าเป็นจำนวนเงินเทียบเท่าร้อยละ ๔ ของงบประมาณบัตรทอง ๑.๙ แสนล้านบาท^{๖๒} ซึ่งถือว่าเป็นสัดส่วนค่อนข้างน้อย และรัฐบาลไทยน่าจะอยู่ในฐานะที่จะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายนี้ได้ เมื่อเทียบกับประโยชน์ทางเศรษฐกิจอันเกิดจากการใช้แรงงานข้ามชาติในฐานะแรงงานราคาถูกเพื่อรักษาระดับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ผ่านมา และเป็นค่าใช้จ่ายทางสุขภาพอันเกิดจากความเจ็บป่วยจากการทำงานในประเทศไทย มากกว่าค่าใช้จ่ายในการรักษาโรคติดต่ออันตรายจากประเทศต้นทาง

ขณะเดียวกัน หากพิจารณารายได้ของรัฐไทยที่เรียกเก็บค่าธรรมเนียมต่างๆ จากแรงงานข้ามชาติ (ตารางที่ ๕) ซึ่งประกอบด้วยค่าธรรมเนียมการออกวีซ่า การออกใบอนุญาตทำงาน บัตรประกันสุขภาพ และเงินสมทบประกันสังคม จะพบว่าประเทศไทยมีรายรับจากแรงงานข้ามชาติราว ๑๕.๔ พันล้าน ต่อจำนวนแรงงานล้านคน ซึ่งเป็นจำนวนที่สูงกว่ารายจ่ายการให้บริการสุขภาพ

ตารางที่ ๕ รายรับจากค่าธรรมเนียมที่จัดเก็บจากแรงงานข้ามชาติ และตัวอย่างรูปแบบการจัดสรรงบประมาณ

หน่วยงาน	สำนักงาน ตรวจคนเข้า เมือง	กระทรวง แรงงาน	กระทรวง สาธารณสุข	สำนักงาน ประกันสังคม	รวม
ค่าใช้จ่าย (บาท)	๑.๙๐๐	๑.๙๐๐	๑.๖๐๐	๙๙๖ – ๙,๐๐๐	๑๖,๐๐๐
รายรับ/ ล้านคน	๑.๙ พันล้าน	๑.๙ พันล้าน	๑.๖ พันล้าน	๙ พันล้าน	๑๕.๔ พันล้าน
จัดสรรงบฯ ๑	๐.๙ พันล้าน	๐.๙ พันล้าน	๓.๖ พันล้าน	๙ พันล้าน	๑๕.๔ พันล้าน
จัดสรรงบฯ ๒	๑.๙ พันล้าน	๑.๙ พันล้าน	๓.๖ พันล้าน	๗ พันล้าน	๑๕.๔ พันล้าน

นอกจากนี้ มีข้อสังเกตว่า แรงงานข้ามชาติที่เป็นผู้ประกันตนในระบบประกันสังคมยังเข้าถึงสิทธิประโยชน์ได้น้อย ดังตัวอย่างเช่น ปรากฏในข่าวซึ่งให้ข้อมูลจากสำนักงานประกันสังคม^{๖๓} ว่าในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ มีแรงงานข้ามชาติเป็นผู้ประกันตนในระบบประกันสังคม ๑,๑๙๘,๔๑๘ คน แต่มีผู้ใช้สิทธิในเดือนเมษายน ๑๕,๙๔๘ คน หรือเพียงร้อยละ ๑.๓๓ ของผู้ประกันตนที่เป็นแรงงานข้ามชาติ และมีค่าใช้จ่าย ๓๗.๗ ล้านบาท หรือร้อยละ ๒.๑ ของประมาณการจำนวนเงินสมทบที่แรงงานข้ามชาติจ่ายเข้าประกันสังคม

ขณะเดียวกัน ค่าธรรมเนียมที่สำนักงานตรวจคนเข้าเมืองและกรมการจัดหางานจัดเก็บจากแรงงานข้ามชาติ ไม่ปรากฏรายละเอียดการใช้จ่ายเงินที่ชัดเจน มีข้อสังเกตว่ากองทุนบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวอาจมีการดำเนินงานไม่สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ ดังที่มีรายงานการใช้งบประมาณประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๓^{๖๔} ราวร้อยละ ๘๖ ของงบประมาณ ๘๙๖ ล้านบาท สนับสนุนโครงการของหน่วยงานรัฐ ๘ หน่วยงาน โดยไม่ปรากฏผลลัพธ์โดยตรงต่อการคุ้มครองแรงงานข้ามชาติ และขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคส่วนอื่น

ดังนั้น หากมีการจัดสรรให้กับหน่วยงานที่จัดบริการสุขภาพซึ่งรับภาระค่าใช้จ่ายสูงกว่าหน่วยงานจัดเก็บค่าธรรมเนียม ดังตัวอย่างการจัดสรรงบประมาณรูปแบบที่ ๑ และ ๒ ในตารางที่ ๕ ย่อมบรรลุเป้าหมายการบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติในภาพรวม และเป็นการใช้งบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพได้มากกว่าการแย่งงบประมาณรายรับรายจ่ายตามกระทรวง

๖. ระบบสุขภาพที่ครอบคลุมแรงงานข้ามชาติ: ปัจจัยอุปสรรคและโอกาส

ตารางที่ ๖ ภาพรวมปัจจัยอุปสรรค สภาพปัญหา ความสำคัญ และหน่วยงานเกี่ยวข้อง

ปัจจัยอุปสรรค	สภาพปัญหา	ความสำคัญ	หน่วยงาน
ขาดนโยบายหลัก	ไม่มีนโยบายแรงงานข้ามชาติในระดับชาติ ขาดบูรณาการนโยบายประเทศต้นทาง + ภายในประเทศ	*****	รัฐบาล / สภาพัฒนาฯ / กระทรวงแรงงาน / กระทรวงสาธารณสุข / สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ / สภาอุตสาหกรรม / สภาหอการค้าไทย / ภาควิชาการ / ภาคประชาสังคม
เข้าไม่ถึงประกันสุขภาพ/สังคม	แรงงานข้ามชาติไม่มีเอกสารไม่มีหลักประกันสุขภาพ แรงงานข้ามชาติที่หลุดจากระบบประกันสังคม แรงงานข้ามชาติ (นอกระบบ) ไม่มีประกันสังคม กองทุนประกันสุขภาพแรงงานต่างด้าวมีขนาดเล็ก ไม่มั่นคง	****	กระทรวงแรงงาน / กระทรวงสาธารณสุข / สปสช. / ผู้ประกอบการ
เข้าไม่ถึงบริการสุขภาพ	บริการเชิงรับ จำนวนหน่วยบริการไม่เพียงพอ	****	กระทรวงแรงงาน / กระทรวงสาธารณสุข / สถานพยาบาล
บุคลากรสุขภาพ	ทัศนคติผู้ให้บริการที่เป็นลบต่อแรงงานข้ามชาติ	*	สธ. / สถาบันการศึกษาด้านแพทย์-พยาบาล / หน่วยงานด้านการสื่อสาร / สถานพยาบาล
ข้อมูลงานวิจัย	ขาดระบบประเมินติดตามผลการบูรณาการแรงงานข้ามชาติ	**	รัฐบาล / สภาพัฒนาฯ / กระทรวงแรงงาน / กระทรวงสาธารณสุข / สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ / สภาอุตสาหกรรม / สภาหอการค้าไทย / ภาควิชาการ / ภาคประชาสังคม
แรงงานข้ามชาติ	ข้อจำกัดภาษา/การสื่อสาร ไม่รู้สิทธิ/หน่วยบริการ ถูกกีดกันจากสิทธิรวมกลุ่มรวมตัว	***	กระทรวงแรงงาน / กระทรวงสาธารณสุข / หน่วยงานด้านการสื่อสาร / สถานพยาบาล

๖.๑ ขาดการบูรณาการประเด็นแรงงานข้ามชาติในนโยบายระดับชาติ

ในบริบทโลกที่มีประชากรย้ายถิ่นฐานราว ๒๘๑ ล้านคน^{๖๕} โดยทวีปเอเชียมีการเพิ่มขึ้นของประชากรย้ายถิ่นมากที่สุดราว ๘๖ ล้านคน หรือ ๑ ใน ๓ ของประชากรย้ายถิ่นทั่วโลก มากที่สุดตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ และประเทศไทยมีประชากรแรงงานข้ามชาติมากที่สุดในอาเซียน แต่กลับไม่ปรากฏนโยบายแรงงานข้ามชาติในแผนยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๘๐) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔)) ระเบียบการบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติมีความยุ่งยากซับซ้อน ขาดกฎหมายบูรณาการสิทธิแรงงานข้ามชาติ ไม่มีตัวชี้วัดเชิงผลลัพธ์ว่าด้วยแรงงานข้ามชาติในแผนการทำงานระดับกระทรวง สะท้อนให้เห็นว่าไม่มีทิศทางหลักที่ชัดเจนตลอดจนภาวะการนำเชิงนโยบาย

แม้จะมีความต้องการแรงงานข้ามชาติในตลาดแรงงานของประเทศไทยชัดเจน เพื่อให้มาทำงานระดับล่างที่รายได้ต่ำและมีสภาพการจ้างงานต่ำกว่ามาตรฐานของแรงงานไทย แต่กลับมีการจัดเก็บค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องในกระบวนการเสาะหาแรงงานในอัตราที่สูง ภาระค่าใช้จ่ายนี้เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงอยู่ของแรงงานข้ามชาติไม่มีเอกสารจำนวนมาก แม้ว่าแรงงานข้ามชาติไม่มีเอกสารจะตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงานแล้ว แต่กลับขาดสิทธิด้านสุขภาพและการคุ้มครองทางสังคม

การตีความมาตรา ๕ ของพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพ พ.ศ. ๒๕๔๕ โดยสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาที่ไม่ครอบคลุมกลุ่มประชากรแรงงานข้ามชาติ สะท้อนให้เห็นภาวะที่ไม่มีกฎหมายว่าด้วยหลักประกันสุขภาพแรงงานข้ามชาติที่ชัดเจน

ส่วนบุคลากรที่ทำงานเกี่ยวกับประเด็นแรงงานข้ามชาติทั้งในกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงแรงงาน สำนักงานประกันสังคม ก็ขาดการสนับสนุนทั้งงบประมาณและอัตราค่าจ้างคน ดังที่ปรากฏว่าไม่มียุทธศาสตร์พัฒนา พสต. และ อสต. ที่ชัดเจน

นอกจากนี้ การขาดมิติแรงงานข้ามชาติในแผนระดับชาติทำให้ไม่มีการทำงานเชิงรุกในการพัฒนาความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อลดความเหลื่อมล้ำด้านสาธารณสุขและสร้างความมั่นคงทางสุขภาพในภูมิภาค และแนวทางการถ่ายโอนสิทธิประโยชน์ประกันสังคมให้กับแรงงานข้ามชาติเมื่อกลับไปประเทศต้นทาง

ทั้งนี้ การกำหนดนโยบายสุขภาพแรงงานข้ามชาติให้เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายระดับชาติจึงเป็นความท้าทายและโอกาสของภาวะการนำที่สำคัญของรัฐบาล และในกระบวนการเชิงนโยบายก็เป็นโอกาสอันดีที่จะสร้างบทสนทนาว่าด้วยทิศทางของการบูรณาการแรงงานข้ามชาติในสังคมไทย ซึ่งอาจจะแบ่งได้เป็น ๓ แนวทาง^{๖๖,๖๗} คือ (หนึ่ง) การกลายกลืน (assimilation) ดังกรณีการนำเข้าเฉพาะแรงงานผิวขาวของออสเตรเลียในยุคหนึ่ง ซึ่งเรียกร้องให้ผู้ย้ายถิ่นมีการปรับตัวมากกว่าเจ้าบ้าน (สอง) พหุวัฒนธรรม (pluralism) ดังกรณีของแคนาดาที่เปิดรับผู้ย้ายถิ่นจากหลากหลายวัฒนธรรม และเรียกร้องให้ผู้มาอยู่ก่อนปรับตัวมากกว่าผู้ย้ายถิ่น (สาม) การบูรณาการ (integration) ดังกรณีของยุโรปที่บูรณาการแรงงานเข้าสู่สังคมผ่านมิติต่างๆ ซึ่งเรียกร้องให้มีการปรับตัวจากทั้งผู้ย้ายถิ่นและเจ้าบ้านในระดับกลางเหมือนกัน

๖.๒ หลักประกันสุขภาพและการคลังสุขภาพไม่ครอบคลุมกลุ่มแรงงานข้ามชาติรายได้น้อย

การคลังสุขภาพแรงงานข้ามชาติมาจาก ๒ แหล่งใหญ่ ได้แก่ กองทุนประกันสังคม และกองทุนประกันสุขภาพแรงงานต่างด้าว ในขณะที่กองทุนแรกรองรับแรงงานข้ามชาติที่มีใบอนุญาตทำงาน จำนวน ๑ ล้านคน (พ.ศ. ๒๕๖๓) แต่ไม่รองรับกลุ่มที่ทำงานในประเภทงานรับใช้ในบ้าน เกษตร ปศุสัตว์ ประมง ค้าขายที่มีใช้ธุรกิจ กองทุนหลังรองรับกลุ่มแรงงานข้ามชาติที่มีใบอนุญาตทำงานแต่ไม่สามารถเป็นผู้ประกันตนในกองทุนแรก รวมทั้งกลุ่มผู้ติดตามที่มีหนังสือเดินทางและวีซ่าแต่ไม่มีใบอนุญาตทำงาน รวมจำนวน ๐.๗๘ ล้านคน (ดูตารางที่ ๑) อย่างไรก็ตาม ทั้งสองกองทุนไม่ครอบคลุมกลุ่มแรงงานเข้าเมืองที่ไม่มีเอกสาร ซึ่งคาดว่าจะมีอยู่ในสัดส่วนใกล้เคียงกับกลุ่มที่อยู่ในระบบประกันสังคมและระบบประกันสุขภาพแรงงานต่างด้าว

แม้ว่าระบบประกันสังคมจะมีสิทธิประโยชน์ด้านการรักษาพยาบาลกรณีเจ็บป่วย ทุพพลภาพ และคลอดบุตร และเป็นกองทุนที่มีเสถียรภาพเนื่องจากมีขนาดใหญ่ แต่ผู้ประกันตนที่เป็นแรงงานข้ามชาติยังคงประสบปัญหาการเข้าถึงสิทธิประโยชน์ในระบบประกันสังคม เนื่องจากแรงงานข้ามชาติขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประกันสังคม และนายจ้างจำนวนหนึ่งไม่ส่งเงินสมทบประกันสังคมให้กับลูกจ้าง นอกจากนี้ กระบวนการดำเนินการเชิงเอกสารมีความยุ่งยากซับซ้อนทั้งต่อนายจ้างและแรงงานข้ามชาติ ไม่เปิดโอกาสให้แรงงานข้ามชาติที่เป็นแรงงานนอกระบบเข้าร่วม ขาดการเชื่อมโยงข้อมูลผู้ประกันตนเพื่อประสานสิทธิระหว่างรอยต่อประกันสุขภาพและประกันสังคม รวมทั้งขาดกลไกบริการรับเรื่องร้องเรียนที่เป็นมิตรกับแรงงานข้ามชาติ ดังกรณีที่แรงงานข้ามชาติกลุ่มพม่าประสบอุบัติเหตุจากการทำงานจนกระทั่งพิการเสียดวงตา โดยนายจ้างนำไปทอดทิ้งที่หน้าโรงพยาบาลและไม่ยอมรับว่าเป็นนายจ้าง เมื่อติดต่อไปยังสำนักงานประกันสังคม กลับถูกปฏิเสธที่จะให้บริการรับเรื่องร้องเรียน และเจ้าหน้าที่มีท่าทีไม่พึงพอใจต่อการที่แรงงานข้ามชาติไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ทำให้ใช้เวลาในการรับเรื่องร้องเรียนนานกว่าปกติ ทั้งยังปรากฏว่ามีเจ้าหน้าที่จากสำนักงานตรวจคนเข้าเมืองมาขอตรวจสอบว่าแรงงานข้ามชาติที่มาร้องเรียนมีสถานะเข้าเมืองถูกกฎหมายหรือไม่^{๖๘}

ระบบประกันสุขภาพแรงงานต่างด้าวมีชุดสิทธิประโยชน์พื้นฐานแทบไม่แตกต่างจากระบบประกันสุขภาพถ้วนหน้าและระบบประกันสังคม แต่มีข้อจำกัดสำคัญคือ กองทุนมีขนาดเล็กจึงขาดเสถียรภาพ และอัตราเบี้ยประกันสุขภาพ (๑,๖๐๐ บาท/ปี) ต่ำกว่างบประมาณรายหัวที่รัฐจ่ายให้พลเมืองสัญชาติไทยในระบบประกันสุขภาพถ้วนหน้า (๓,๖๐๐ บาท/ปี) ไม่จูงใจให้สถานบริการเปิดขายประกันสุขภาพแก่แรงงานข้ามชาติ ส่วนสถานบริการที่มีจำนวนผู้ซื้อบัตรประกันสุขภาพน้อยก็ต้องรับภาระความเสี่ยงด้านการคลังสุขภาพ

ความท้าทายก็คือ การพัฒนาการคลังทางสุขภาพที่มีเสถียรภาพ ครอบคลุมกลุ่มแรงงานข้ามชาติทุกกลุ่ม มีหลักประกันสุขภาพแบบถ้วนหน้าให้ครอบคลุมแรงงานข้ามชาติรายได้น้อยทุกกลุ่ม มีสิทธิประโยชน์แตกต่างกันตามระดับการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและสังคม โดยไม่คำนึงถึงสถานะการเข้าเมือง นอกจากนี้ ยังมีความท้าทายเรื่องการหลีกเลี่ยงการเข้าระบบประกันสังคม เนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสวัสดิการของประกันสังคม และไม่ประสงค์ส่งเงินสมทบเข้าระบบประกันสังคม จึงเลือกทำประกันสุขภาพแทน

๖.๓ การจัดบริการสุขภาพแรงงานข้ามชาติมุ่งเชิงรับมากกว่าเชิงรุก มีจำนวนไม่เพียงพอ และขาดการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่างๆ

ระบบที่อ่อนไหวต่อความแตกต่าง มีนโยบายและมาตรการเพื่อผู้อพยพย้ายถิ่น (หรือเด็ก ผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้หญิง ฯลฯ) โดยเฉพาะ ให้ประโยชน์แก่แรงงานข้ามชาติ มากกว่านโยบายที่มองทุกคนเหมือนกัน นอกจากนี้ประเทศที่ใช้**แนวทางแบบเชิงรุก** นั่นคือ ปรับบริการสุขภาพให้เข้ากับแรงงานข้ามชาติ จะเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ดีกว่าประเทศที่ใช้**นโยบายแบบเชิงรับ** ซึ่งคาดหวังให้แรงงานข้ามชาติปรับตัวเข้ากับระบบ^{๖๙}

แม้ว่ากระทรวงสาธารณสุขจะมีแนวทางพัฒนาแผนการบริการที่เป็นมิตรกับแรงงานข้ามชาติ^{๗๐} โดยจัดให้มีระบบพนักงานสาธารณสุขต่างด้าว (พสต.) อาสาสมัครสาธารณสุขต่างด้าว (อสต.) และคู่มือแนวทางการบริการที่เป็นมิตรแก่แรงงานต่างด้าว ผู้ติดตาม และเหยื่อจากการค้ามนุษย์ แต่กลุ่มแรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่ยังยืนยันว่ามีอุปสรรคค่อนข้างมากในการเข้าถึงบริการสุขภาพ^{๗๑} ประกอบด้วย ความกังวลว่าจะสื่อสารไม่รู้เรื่อง (ร้อยละ ๒๘) รอคิวนาน (ร้อยละ ๒๕) ถูกเลือกปฏิบัติ (ร้อยละ ๑๘) เป็นอาทิ และยังพบว่าความต้องการทางสุขภาพของแรงงานข้ามชาติเน้นไปที่**อาหารชีวนามัยและการส่งเสริมป้องกันโรค** ซึ่งต้องการ**แนวทางจัดบริการสุขภาพเชิงรุกเข้าไปที่สถานที่ทำงานและชุมชนแหล่งที่อยู่ของแรงงานข้ามชาติ** มากกว่าจัดบริการรอให้แรงงานข้ามชาติที่เจ็บป่วยมีอาการโรครุนแรงค่อยไปพบบุคลากรทางการแพทย์และสร้างภาระค่าใช้จ่ายงบประมาณสุขภาพมากกว่าการจัดบริการสุขภาพเชิงรุก

นอกจากนี้ ยังพบว่าจำนวนหน่วยบริการสุขภาพในเขตเมืองที่จัดบริการสุขภาพให้กับแรงงานข้ามชาติที่เป็นผู้ประกันตนในระบบประกันสังคมหรือระบบประกันสุขภาพแรงงานต่างด้าว**มีไม่เพียงพอและไม่กระจายตัว** ครอบคลุมพื้นที่ที่มีประชากรแรงงานข้ามชาติหนาแน่น ดังกรณีกรุงเทพมหานครพบว่ามีสถานพยาบาลของรัฐที่ให้บริการตรวจสุขภาพและขายบัตรประกันสุขภาพแรงงานต่างด้าวมีเพียง ๑๓ แห่ง จากจำนวนหน่วยบริการสุขภาพในกรุงเทพมหานครทั้งหมด ๔,๖๘๗ แห่ง^{๗๒} และไม่ปรากฏว่ามีการจัดบริการสุขภาพให้กับแรงงานข้ามชาติผ่านศูนย์บริการสาธารณสุข สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร จำนวน ๖๘ แห่ง ซึ่งเป็นหน่วยบริการปฐมภูมิกระจายตัวอยู่ในทุกเขต

กรณีศึกษาจากต่างประเทศ^{๗๓} พบว่าการจัดบริการสุขภาพแรงงานต่างด้าวโดยมาก มุ่งขยายระบบบริการสุขภาพที่มีอยู่เดิมให้ครอบคลุมแรงงานข้ามชาติ ไม่มีข้อกำหนดให้แรงงานข้ามชาติต้องรับบริการจากหน่วยบริการสุขภาพที่ระบุไว้เฉพาะ กรณีสหราชอาณาจักร กระทรวงสาธารณสุขรับภาระค่าใช้จ่ายสำหรับล่ามแปลทางโทรศัพท์ให้กับหน่วยบริการสุขภาพเมื่อมีแรงงานข้ามชาติไปใช้บริการ กรณีเยอรมนี กลุ่มแรงงานข้ามชาติไม่มีเอกสารได้รับบัตรประกันสุขภาพอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งเชื่อมกับระบบประกันสุขภาพเอกชน เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับแรงงานข้ามชาติและหน่วยบริการสุขภาพ ลดค่าใช้จ่ายด้านบริหารจัดการในการเบิกจ่ายค่ารักษาพยาบาลผ่านระบบเอกสารเดิมได้มากขึ้น กรณีสหรัฐอเมริกา เครือข่ายหน่วยบริการสุขภาพแรงงานข้ามชาติมีทั้งโรงพยาบาล คลินิก ร้านขายยา มีการจัดวันคลินิกสเปน โปรตุเกส เป็นอาทิ ในตารางทำงานของคลินิกแต่ละสัปดาห์ หลายมลรัฐมุ่งลงทุนด้านส่งเสริมป้องกันโรคเพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายสาธารณสุขจากการรักษาพยาบาลในกลุ่มแรงงานข้ามชาติไม่มีเอกสาร

๖.๔ กำแพงวัฒนธรรม ภาษา และการเลือกปฏิบัติ

ทัศนคติต่อแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย โดยเฉพาะมิติด้านความมั่นคง ส่งผลกระทบต่อการกำหนดนโยบายบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติค่อนข้างมาก^{๗๔} ทัศนคติของคนไทยต่อแรงงานข้ามชาติแม้ว่าจะมีความหลากหลายประกอบด้วยด้านบวกและด้านลบขึ้นกับปฏิสัมพันธ์และสถานการณ์แวดล้อม แต่แนวนโยบายบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติตั้งอยู่บนแนวคิดชาตินิยมมุ่งความมั่นคงของประเทศเป็นหลัก ซึ่งขยายครอบคลุมมายังนโยบายคุ้มครองสิทธิแรงงานและมิติสุขภาพด้วย^{๗๕} การเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อแรงงานข้ามชาติให้ไปในทิศทางที่เหมาะสมต้องมีการสื่อสารสาธารณะและพื้นที่ดำเนินกิจกรรมอย่างมีส่วนร่วมระหว่างคนไทยและแรงงานข้ามชาติเพื่อทำความเข้าใจวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันระหว่างกลุ่มประชากรที่หลากหลาย ลดอคติ และนำมาสู่การสร้างบรรยากาศทางสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนานโยบายสาธารณะว่าด้วยแรงงานข้ามชาติ

ในขณะเดียวกัน งานศึกษาช่วงการระบาดใหญ่ของโควิด 19 ระลอกสาม^{๗๖} พบว่า บุคลากรทางการแพทย์ในพื้นที่เขตเมืองโดยมากมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแรงงานข้ามคติน้อยกว่านายจ้าง มีเพียงร้อยละ ๓๐ ที่รู้จักแรงงานข้ามชาติก่อนทำงาน (จากข่าว ทวี โซเซียลมีเดีย)

แม้ว่าบุคลากรทางการแพทย์ส่วนใหญ่มีทัศนคติค่อนข้างดีต่อการสนับสนุนให้ผู้หญิงแรงงานข้ามชาติลาคลอดได้ (ร้อยละ ๙๑) และมองว่าผู้หญิงตั้งครรภ์ไม่ควรถูกเลิกจ้าง (ร้อยละ ๗๙) แต่โดยรวมมีทัศนคติเชิงลบต่อแรงงานข้ามชาติ นั่นคือ ส่วนใหญ่มองว่าแรงงานข้ามชาติส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทย (ร้อยละ ๖๘) เป็นแหล่งโรค (ร้อยละ ๗๗) ไม่ควรมีสถานที่อะไรหากเข้ามาผิดกฎหมาย (ร้อยละ ๗๐) และเป็นภาระงบประมาณ/บุคลากรทางสุขภาพ (ร้อยละ ๗๕)

ทัศนคติของบุคลากรทางการแพทย์ต่อผู้ป่วยแรงงานข้ามชาติส่งผลต่อคุณภาพของบริการและผลลัพธ์ทางสุขภาพ^{๗๗,๗๘} โดยเหตุที่แรงงานข้ามชาติโดยมากมีข้อจำกัดในการสื่อสารทางภาษา หากขาดความตระหนักในทางวัฒนธรรมของผู้ให้บริการ แรงงานข้ามชาติย่อมประสบอุปสรรคในการเข้าถึงบริการทางสุขภาพ

ระบบสุขภาพสามารถยกระดับสมรรถนะทางวัฒนธรรมในระดับองค์กรได้ เพื่อส่งเสริมให้บุคลากรทางการแพทย์สามารถก้าวข้ามข้อจำกัดด้านภาษา สังคม และวัฒนธรรม เพื่อให้แรงงานข้ามชาติสามารถเข้าถึงบริการที่มีประสิทธิภาพและตอบสนองความต้องการทางสุขภาพได้

๖.๕ ข้อมูล ฐานข้อมูล และองค์ความรู้

การติดตามสุขภาพแรงงานข้ามชาติและการเข้าถึงบริการสุขภาพอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องมีข้อมูลและฐานข้อมูลรองรับ อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยยังขาดข้อมูลและการบูรณาการฐานข้อมูลสำหรับประเมินติดตามผลระบบสุขภาพแรงงานข้ามชาติ

การขาดบูรณาการข้อมูลสถานะแรงงานข้ามชาติระหว่างกระทรวงมหาดไทย กระทรวงแรงงาน สำนักงานประกันสังคม และกระทรวงสาธารณสุข ทำให้มีแรงงานข้ามชาติที่มีใบอนุญาตทำงานแต่ตกหล่นจากระบบประกันสังคมและระบบประกันสุขภาพแรงงานต่างด้าวอีกราว ๐.๕ ล้านคน ในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ กลายเป็นกลุ่มที่ไม่มี

หลักประกันทางสุขภาพ เช่นเดียวกับกลุ่มแรงงานข้ามชาติไม่มีเอกสารซึ่งมีอยู่ราว ๑.๘ ล้านคน ในปี พ.ศ. ๒๕๖๑ (ดูตารางที่ ๒) จึงควรมีการเชื่อมโยงข้อมูลเพื่อประสานสิทธิระหว่างสองหน่วยงาน

ทั้งนี้ การพัฒนาระบบฐานข้อมูลสุขภาพแรงงานข้ามชาติของประเทศไทยยังอยู่ในระยะเริ่มต้น^{๗๙,๘๐} และยังขาดระบบประเมินติดตามผลการดำเนินงานว่าด้วยสุขภาพแรงงานข้ามชาติในระดับประเทศ

ในระดับสากลมีการพัฒนาเครื่องมือประเมินติดตามผลการบูรณาการแรงงานข้ามชาติเข้ามาในระบบสุขภาพหลายรูปแบบ เป็นต้นว่า ดัชนีนโยบายบูรณาการแรงงานข้ามชาติ^{๘๑} (Migrant Integration Policy Index - MIPIX) ซึ่งใช้กระบวนการเปรียบเทียบสมรรถนะนโยบายสุขภาพที่เป็นธรรมครอบคลุมแรงงานข้ามชาติในการประเมินติดตามผลกระทบทั้งทางบวกและลบของนโยบาย และได้รับการยอมรับใน ๓๘ ประเทศกลุ่มยุโรป เครื่องมือประเมินผลกระทบความเป็นธรรมทางสุขภาพ^{๘๒} (Health Equity Impact Assessment Tool) ซึ่งใช้กระบวนการสร้างความตระหนักรู้ว่าด้วยผลกระทบทางนโยบายต่อกลุ่มประชากรแรงงานข้ามชาติและกลุ่มประชากรเปราะบางอื่น ในแวดวงผู้รับผิดชอบกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบายทุกระดับ และใช้แพร่หลายในประเทศแคนาดา สหรัฐอเมริกา และออสเตรเลีย นอกจากนี้ ยังมีเครื่องมือประเมินข้อมูลสุขภาพสำหรับผู้อพยพย้ายถิ่น^{๘๓, ๘๔} (Health Information Assessment Tool) ซึ่งใช้จัดเก็บและบริหารจัดการข้อมูลสุขภาพผู้ขอลี้ภัยและแรงงานข้ามชาติในเยอรมนีและเนเธอร์แลนด์

นอกจากนี้ ยังขาดองค์ความรู้ว่าด้วยนวัตกรรมยกระดับความรู้ทางสุขภาพในกลุ่มประชากรแรงงานข้ามชาติ รวมทั้งการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ดังกรณีในต่างประเทศมีการจัดทำเว็บไซต์ข้อมูลสุขภาพหลายภาษาให้กับแรงงานข้ามชาติทุกกลุ่ม เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

^{๗๙} Constitution of the World Health Organization (PDF). Geneva: World Health Organization. 1948.

^{๘๐} Universal Declaration of Human Rights, United Nations, 1948.

^{๘๑} International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, United Nations, 1965.

^{๘๒} International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, United Nations, 1966.

^{๘๓} General Comment No. 14. Geneva: UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights. 2000.

^{๘๔} อ้างถึงแล้วใน ๕

^{๘๕} Legido-Quigley H, Pocock N, Tan ST, Pajin L, Suphanchaimat R, Wickramage K, et al. Healthcare is not universal if undocumented migrants are excluded. BMJ. 2019 2019 Sep 16; 366: I4160.

^{๘๖} World Health Organization (WHO). Everybody's business - strengthening health systems to improve health outcomes: WHO's framework for action. Geneva; 2007.

^{๘๗} ข้อตกลงระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐานที่ปลอดภัย เป็นระเบียบ และปกติ (Global Compact for Safe, Orderly and Regularly Migration: GCM): กองการสังคม กรมองค์การระหว่างประเทศ พ.ศ.๒๕๖๕.

---

^{๑๐} มติคณะรัฐมนตรี วันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๖๕.

^{๑๑} รายงานการศึกษาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนาประเทศ จากผลการคาดประมาณประชากรของประเทศไทย / สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.--พิมพ์ครั้งที่ ๑.-- กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๖๒.

^{๑๒} World Population Prospects: The 2017 Revision

^{๑๓} ชมนาด นิตตะโย, โสภณ ธัญญาเวชกิจ, บวรวิชัย จินดารักษ์ และ นันทนิตย์ ทองศรี. (๒๕๖๓). เปิดข้อเท็จจริงแรงงานต่างด้าวในไทย: ตอนที่ ๑ แรงงานทักษะต่ำ:มองภาพการพึ่งพาแรงงานต่างด้าวในไทย ผ่านข้อมูลประกันสังคม.

^{๑๔} ภัคสิริ แอนิน. (๒๕๖๑). แรงงานต่างด้าว: การบริหารและการจัดการในประเทศไทย. วารสารศิลปการจัดการ. ๒ (๒).

^{๑๕} กฤตยา อาชวนิจกุลและคณะ. รายงานวิจัย บทสังเคราะห์สถานการณ์คนข้ามชาติและทางเลือกนโยบายการนำเข้าแรงงานข้ามชาติของประเทศไทย, สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๔๐.

^{๑๖} กฤตยา อาชวนิจกุล, พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. คำถามและข้อท้าทายต่อนโยบายรัฐไทยในการจัดการปัญหาสิทธิสุขภาพและสิทธิของแรงงานข้ามชาติ. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๕๔.

^{๑๗} Martin, Philip. The economic contribution of migrant workers to Thailand: Towards policy development. ILO. 2007.

^{๑๘} Vasuprasart P. Agenda for labour migration policy in Thailand: Towards long-term competitiveness. ILO. 2010.

^{๑๙} อ้างแล้ว

^{๒๐} ปังปอนด์ รักอำนวยกิจ. บทสังเคราะห์ นโยบาย ยุทธศาสตร์ การบริหารจัดการและแรงกดดันในการนำเข้าแรงงานข้ามชาติของประเทศไทย. สำนักงานแรงงานระหว่างประเทศ. ๒๕๕๒.

^{๒๑} Vasuprasart, P. Inter-state cooperation on labour migration: Lessons learned from MOUs between Thailand and neighbouring countries. ILO. 2008.

^{๒๒} อ้างแล้ว

^{๒๓} ยงยุทธ แต้มนวล. ผลกระทบจากการจ้างแรงงานข้ามชาติของไทย ภายใต้ยุคพหุวัฒนธรรม. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. ๒๕๕๓.

^{๒๔} IOM. Recruitment fees and related costs: What migrant workers from Cambodia, the Lao People's Democratic Republic, and Myanmar pay to work in Thailand. 2020.

^{๒๕} ระพีพงศ์ สุพรรณไชยมาตย์, วีระศักดิ์ พุทธาศรี, คณางค์ คั่นะมธุรพจน์. การตอบสนองของนโยบายและผลลัพธ์ของบัตรประกันสุขภาพคนต่างด้าวและผู้ติดตามในประเทศไทย. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข. ๒๕๕๙.

^{๒๖} Rapeepong S. "Health Insurance Card Scheme" for cross-border migrants in Thailand: Responses in policy implementation & outcome evaluation. London School of Hygiene & Tropical Medicine. 2017.

^{๒๗} อุษาวดี สุตะภักดิ์. การพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการและการจัดระบบบริการสุขภาพให้แก่แรงงานข้ามชาติของประเทศไทย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. ๒๕๖๒.

^{๒๘} วีระ หวังสัจจะโชติ, นพพล ผลอำนวย, รัตนสิทธิ ทิพย์วงศ์. การจัดหลักประกันสุขภาพสำหรับผู้มีปัญหาด้านสถานะและสิทธิ รวมถึงผู้ที่ไม่ใช่ประชาชนไทยที่อยู่บนแผ่นดินไทย. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข. ๒๕๖๔.

^{๒๙} ศรวณีย์ อวนศรี, สดพร จุลชู, วาทีนี คุณเผือก, มธุรา ไพยารมณ, พิกุลแก้ว ศรีนาม, ระพีพงศ์ สุพรรณไชยมาตย์.

การศึกษาสถานการณ์และจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนาระบบบริการสุขภาพสำหรับประชากรกลุ่มเฉพาะ
ในกรณีที่มีการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ ในประเทศไทย. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, ๒๕๖๔.

^{๓๐} พฤกษ์ เกาตวิลัย, สุธีร์ สาทราคม. MOU การจ้างงานข้ามชาติ: เสรีนิยมใหม่ การคุ้มครองแรงงาน และการปรียุทธศาสตร์
การกำกับควบคุมของรัฐ. วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓ กันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๔; ๑-๒๖.

^{๓๑} พฤกษ์ เกาตวิลัย, สุธีร์ สาทราคม. การศึกษากระบวนการดำเนินงานตามบันทึกความเข้าใจไทย-ลาวว่าด้วยความร่วมมือ
ด้านการจ้างแรงงานในการจ้างแรงงานชาวลาวจากแขวงสาละวันสู่ประเทศไทย: รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย. ๒๕๕๘.

^{๓๒} ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. การปกครองโดยเอกสาร: บัตรประจำตัวกับการเมืองว่าด้วยการควบคุมชนผู้มีเชื้อพลเมืองและ
แรงงานข้ามชาติ : รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. กรุงเทพฯ.
๒๕๖๐.

^{๓๓} เก่งกิจ กิติเรียงลาภ. (๒๕๖๑) เครือข่ายและทุนทางสังคมของแรงงานข้ามชาติ: บทบาทองค์กรชุมชนและการสร้างกลไก
พัฒนาภาคีเครือข่ายการจัดสวัสดิการชายแดนแม่สอด ชายแดนไทย-เมียนมาร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่:เชียงใหม่.

^{๓๔} อนิรุจน์ มะโนธรรม, นิติญา สังขนันท์, พัชรารัตน เกื้อเจริญ, สรา อารมณ. โครงการอาชีวอนามัยและความปลอดภัย
ในการทำงานในกลุ่มแรงงานข้ามชาติ: กรณีศึกษากลุ่มกิจการประมงทะเลจังหวัดภูเก็ต: รายงานฉบับสมบูรณ์. สำนักงาน
คณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. ๒๕๕๘.

^{๓๕} อ้างแล้ว

^{๓๖} Kosiyaporn, H., Julchoo, S., Phaiyaron, M. *et al.* Strengthening the migrant-friendliness of Thai health services
through interpretation and cultural mediation: a system analysis. *glob health res policy* 5, 53 (2020).

^{๓๗} Suphanchaimat, R., Kantamaturapoj, K., Putthasri, W. *et al.* Challenges in the provision of healthcare services
for migrants: a systematic review through providers' lens. *BMC Health Serv Res* 15, 390 (2015).

^{๓๘} ชาญวิทย์ ทรัพย์, นรรัตน์ ธรรมโรจน์, ปราณี จิตเอก. การศึกษาพฤติกรรมกรรมการแสวงหาบริการและการใช้บริการเพื่อพัฒนา
ระบบการเงินการคลังสุขภาพ และการจัดบริการที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการสำหรับแรงงานข้ามชาติ :
กรณีศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร และจังหวัดระยอง. สำนักงานวิจัยเพื่อการพัฒนาหลักประกันไทย เครือสถาบันวิจัยระบบ
สาธารณสุข. ๒๕๕๔.

^{๓๙} อรอนงค์ วิชัยคำ,กุลวดี อภิชาติบุตร, อภิรดี นันทศุภวัฒน์. ทศนคติของบุคลากรสุขภาพต่อการให้บริการสุขภาพแก่
คนต่างด้าวและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข. ๒๕๖๓.

^{๔๐} ยงยุทธ แฉล้มวงษ์และคณะ. ทศนคติต่อแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย ตามมิติด้านสาธารณสุข ด้านเศรษฐกิจ และ
ด้านความมั่นคงของประเทศ. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. ๒๕๖๑.

^{๔๑} ศยามล เจริญรัตน์, ชลนภา อนุกุล. การสำรวจสถานการณ์แรงงานข้ามชาติในเมืองใหญ่และการส่งเสริมบทบาทภาคเอกชน
ในการพัฒนาระบบสุขภาพแรงงานข้ามชาติ. มูลนิธิเครือข่ายเพื่อสังคมเป็นธรรม. กรุงเทพฯ. ๒๕๖๔.

^{๔๒} Noparatayaporn P, Wannasri A, Wanwong Y, Nipaporn S, Pongkanta W, Suphanchaimat R, et al. A narrative
literature review on health insurance policies for undocumented/illegal migrant children and its policy implications
in Thailand. 2017;15(3):13.

^{๔๓} Mladovsky P, Ingleby D, Rechel B. Good practices in migrant health: the European experience. *Clinical
Medicine*. 2012 Jun 1;12(3):248–52.

-
- ^{๔๔} Mladovsky P, Rechel B, Ingleby D, McKee M. Responding to diversity: An exploratory study of migrant health policies in Europe. *Health Policy*. 2012 Apr;105(1):1–9.
- ^{๔๕} Cuadra CB. Right of access to health care for undocumented migrants in EU: a comparative study of national policies. *Eur J Public Health*. 2012 Apr;22(2):267–71.
- ^{๔๖} Wanwong Y, Nipaporn S, Nopparattayaporn P, Pongkanta W, Putthasri W, Suphanchaimat R. Health Insurance for Undocumented Migrants: A Literature Review in Developed Countries. *J Med Assoc Thai* 2017;100:716.
- ^{๔๗} Dongarwar D, Salihu HM. Implementation of universal health coverage by South Korea during the COVID-19 pandemic. *The Lancet Regional Health – Western Pacific* [Internet]. 2021 Feb 1 [cited 2021 Oct 12];7. Available from: [https://www.thelancet.com/journals/lanwpc/article/PIIS2666-6065\(21\)00002-X/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanwpc/article/PIIS2666-6065(21)00002-X/fulltext)
- ^{๔๘} Yoon MS, Feyissa IF, Suk S-W. Panic and Trust during COVID-19: A Cross-Sectional Study on Immigrants in South Korea. *Healthcare*. 2021 Feb;9(2):199.
- ^{๔๙} มติคณะรัฐมนตรี วันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๔๘.
- ^{๕๐} IOM. Recruitment fees and related costs: What migrant workers from Cambodia, the Lao People's Democratic Republic, and Myanmar pay to work in Thailand [Internet]. 2020 [cited 2021 Aug 25]. Available from: http://www.ilo.org/asia/publications/WCMS_740400/lang--en/index.htm
- ^{๕๑} IOM. Recruitment fees and related costs: What migrant workers from Cambodia, the Lao People's Democratic Republic, and Myanmar pay to work in Thailand [Internet]. 2020 [cited 2021 Aug 25]. Available from: http://www.ilo.org/asia/publications/WCMS_740400/lang--en/index.htm
- ^{๕๒} The Way into the German Labour Market, https://www.make-it-in-germany.com/fileadmin/_processed_/7/c/csm_20210107_Visagrafik_Gesamt_BildungUndArbeitsmarkt_EN_ffecce9bd1.png
- ^{๕๓} มาตรา ๕๑ พระราชกำหนดการบริหารจัดการการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ.๒๕๖๐
- ^{๕๔} ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๓ เล่มที่ ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๓๐๒๒ หน้า ๖๘ เรื่อง ข้อกำหนด ออกตามความในมาตรา ๙ แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. ๒๕๔๘ (ฉบับที่ ๑๕) [Internet]. [cited 2022 May 27] Available from: http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2563/E/302/T_0068.PDF
- ^{๕๕} ประกาศกระทรวงแรงงาน เรื่อง ขอความร่วมมือห้ามเคลื่อนย้ายแรงงานต่างด้าวเข้าไปหรือออกจากพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ (COVID – 19) ลงวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๓ [Internet]. [cited 2022 May 27] Available from: https://www.doe.go.th/prd/assets/upload/files/lamphun_th/e852cfc2d4848c528662003f1eaf488d.pdf
- ^{๕๖} อติสร เกิดมงคล และคณะ. เอกสารนำเสนอผลการศึกษาดูงานการแก้ปัญหาสิทธิด้านสุขภาพ กลุ่มแรงงานข้ามชาติ. การประชุมปรึกษาหารือแนวทางความร่วมมือเพื่อพัฒนาและขับเคลื่อนนโยบายการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิด้านสุขภาพของกลุ่มแรงงานข้ามชาติ. วันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๖๔.
- ^{๕๗} รายงานเสวนา: COVID-19 และแรงงานข้ามชาติ (ในระบบ) ที่หายไป ร้องรัฐหามาตรการช่วยเหลือให้กลับเข้าระบบโดยไว. ประชาไท. ๑๙ ธ.ค.๒๕๖๓. [Internet]. [cited 2022 May 27] Available from: <https://prachatai.com/journal/2020/12/90875>

---

^{๕๘} อรุณีตา อุดมมะโกนิน. แรงงานข้ามชาติ ประกันสังคม และการตกหล่นในจักรวาลโควิด 19. เดอะแอ็คทีฟ. ๒๐ ธ.ค.๒๕๖๓. [Internet]. [cited 2022 May 27] Available from: <https://theactive.net/read/migrant-workers-social-insurance-an-overlooked-covid19/>

^{๕๙} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๘๐ ง หน้า ๔๗ วันที่ ๗ เม.ย.๒๕๖๓ ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการกำหนดค่าใช้จ่ายในการดำเนินการผู้ป่วยฉุกเฉินโรคติดต่ออันตรายตาม (COVID-19) [Internet]. [cited 2022 May 27] Available from: <http://hsscovid.com/files/CovidPricing.PDF>

^{๖๐} อ้างแล้วที่ ๕๖

^{๖๑} ศยามล เจริญรัตน์, ชลนภา อนุกุล, ศิววงศ์ สุขทวี, ธัญชนก วรากรพัฒนกุล. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการสำรวจสถานการณ์แรงงานข้ามชาติในเมืองใหญ่ และการส่งเสริมบทบาทภาคเอกชนในการพัฒนาระบบสุขภาพแรงงานข้ามชาติ. มูลนิธิเครือข่ายเพื่อสังคมเป็นธรรม (JuSNet); ๒๕๖๔.

^{๖๒} คณะกรรมการหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ, (๒๕๖๒, ๙ กรกฎาคม). ประกาศคณะกรรมการหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ เรื่อง หลักเกณฑ์การดำเนินงานและการบริหารจัดการกองทุนหลักประกัน สุขภาพแห่งชาติ สำหรับผู้มีสิทธิหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ ปีงบประมาณ ๒๕๖๓ และหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการรับค่าใช้จ่ายเพื่อบริการสาธารณสุขของหน่วยบริการ https://www.nhso.go.th/storage/files/shares/PDF/fund_mp01.pdf

^{๖๓} <https://www.prachachat.net/csr-hr/news-325611>

^{๖๔} กลุ่มงานกองทุนเพื่อการบริหารจัดการการทำงานของของคนต่างด้าว สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน. รายงานผลการดำเนินงานกองทุนเพื่อการบริหารจัดการการทำงานของของคนต่างด้าว ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๔. https://www.doe.go.th/prd/assets/upload/files/fund_th/25a213923e6516891f7485fc62e6b9b6.pdf

^{๖๕} McAuliffe M, Khadria B, Bauloz C. World migration report 2020. Geneva: IOM; 2019.

^{๖๖} Berry J. Mutual attitudes among immigrants and ethnocultural groups in Canada. International Journal of Intercultural Relations, 30, 719-734. International Journal of Intercultural Relations. 2006 Nov 1;30:719–34.

^{๖๗} Berry J. Integration and Multiculturalism: Ways towards Social Solidarity. Papers on Social Representations. 2011 Jan 1;20.

^{๖๘} <https://www.facebook.com/labornetworkforpeoplesright/photos/a.103318734829300/395388152289022>

^{๖๙} Mladovsky P, Rechel B, Ingleby D, McKee M. Responding to diversity: An exploratory study of migrant health policies in Europe. Health Policy. 2012 Apr;105(1):1–9.

^{๗๐} Kosiyaporn H, Julchoo S, Phaiyarom M, Sinam P, Kunpeuk W, Pudpong N, et al. Strengthening the migrant-friendliness of Thai health services through interpretation and cultural mediation: a system analysis. Global Health Research and Policy. 2020 Dec 8;5(1):53.

^{๗๑} อ้างแล้วที่ ๒๐

^{๗๒} คณะอนุกรรมการพัฒนาระบบข้อมูลเพื่อติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์ระบบบริการสุขภาพ เขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร. ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป เขตบริการสุขภาพ กรุงเทพมหานคร. สำนักงานเขตบริการสุขภาพ ส่วนกลาง กรุงเทพมหานคร, สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข; ๒๕๕๗. ๖๐ p.

^{๗๓} อ้างแล้วที่ ๑๑ – ๑๗

---

^{๗๔} แฉล้มวงษ์, ยงยุทธ, สิริมา มงคลสัมฤทธิ์, สราวุธ ไพฑูรย์พงษ์, กัญญาภัค เกาศรี, ขวัญกมล ถนัดคำ, วาตรี ประสมทรัพย์, อัจฉริยา ตันมันทอง, สุณีย์ แซ่คู. ทศนคติต่อแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย ตามมิติด้านสาธารณสุข ด้านเศรษฐกิจ และ ด้านความมั่นคงของประเทศ. (๒๕๖๑).

^{๗๕} ยงยุทธ แฉล้มวงษ์ และคณะ. รายงานฉบับสมบูรณ์เรื่องทศนคติต่อแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย ตามมิติด้านสาธารณสุข ด้านเศรษฐกิจ และด้านความมั่นคงของประเทศ. ทีดีอาร์ไอ. ๒๕๖๑.

^{๗๖} อ้างแล้วที่ ๒๐

^{๗๗} Dias S, Gama A, Cargaleiro H, Martins MO. Health workers' attitudes toward immigrant patients: a cross-sectional survey in primary health care services. Hum Resour Health. 2012 Jul 9;10:14.

^{๗๘} Eshiett MUA, Parry EHO. Migrants and health: a cultural dilemma. Clin Med (Lond). 2003 Jun;3(3):229–31.

^{๗๙} โชตนะพันธ์ ส, Chottanapund S, เกิดสิน ว, Koedsin W, ลีลา ย, Lila Y, et al. การพัฒนาระบบฐานข้อมูลเชิงบูรณาการเพื่อบริหารจัดการด้านบริการสุขภาพและสถานะสุขภาพของแรงงานข้ามชาติ โดยประยุกต์ใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ภูมิศาสตร์ กรณีสึกษาในพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก [Internet]. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข; ๒๕๖๔ Jun [cited 2021 Aug 27]. Available from: <https://kb.hsri.or.th/dspace/handle/11228/5365>

^{๘๐} Suttipornphaisalkul D. การพัฒนาระบบข้อมูลสุขภาพแรงงานต่างด้าวโดยใช้ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์จังหวัดบึงกาฬ. ๒๕๖๔; ๕๔.

^{๘๑} Ingleby D, Petrova-Benedict R, Huddleston T, Sanchez E, MIPEX Health strand Consortium. The MIPEX Health strand: a longitudinal, mixed-methods survey of policies on migrant health in 38 countries. Eur J Public Health. 2019 Jun 1;29(3):458–62.

^{๘๒} Pottie K, Agic B, Archibald D, Ratnayake A, Tapia M, Thanos J. HEIA tools: inclusion of migrants in health policy in Canada. Health Promot Int. 2018 Apr 17.

^{๘๓} Biddle L, Menold N, Bentner M, Nöst S, Jahn R, Ziegler S, et al. Health monitoring among asylum seekers and refugees: a state-wide, cross-sectional, population-based study in Germany. Emerging Themes in Epidemiology. 2019 Jul 7;16(1):3.

^{๘๔} Bozorgmehr K, Goosen S, Mohsenpour A, Kuehne A, Razum O, Kunst AE. How Do Countries' Health Information Systems Perform in Assessing Asylum Seekers' Health Situation? Developing a Health Information Assessment Tool on Asylum Seekers (HIATUS) and Piloting It in Two European Countries. Int J Environ Res Public Health. 2017 Aug 8;14(8):E894.